

8.

Πόλη και Νεωτερικότητα: Η Παράδοση Κοινωνικής Έρευνας της Σχολής του Σικάγο

 ΚΩΣΤΑΣ ΓΚΟΥΝΗΣ

Ι. Εισαγωγή

Η Σχολή του Σικάγο αναφέρεται στην κοινωνιολογική έρευνα που αναδείχθηκε στις πρώτες δεκαετίες του εικοστού αιώνα με κεντρικό αντικείμενο τη σύγχρονη πόλη. Με βάση το Τμήμα Κοινωνιολογίας και Ανθρωπολογίας του Πανεπιστημίου του Σικάγο, η ερευνητική παραγωγή της Σχολής του Σικάγο διαμόρφωσε το πλαίσιο για την ανάπτυξη του κλάδου της Αστικής Κοινωνιολογίας και τη μελέτη του αστικού χώρου γενικότερα (Bulmer, 1984). Αυτή η παραγωγή συνδύασε, από τη μια πλευρά, νέες θεωρητικές προτάσεις γύρω από το φαινόμενο του αστισμού, και από την άλλη, μια σειρά από μελέτες διαφόρων όψεων της ζωής της πόλης του Σικάγο.

Ο στόχος αυτού του κεφαλαίου είναι να αναδείξει τη συμβολή της Σχολής του Σικάγο στην καταγραφή και κατανόηση της εμπειρίας της νεωτερικότητας. Τα κεντρικά σημεία αυτής της συμβολής περιλαμβάνουν: (α) την επεξεργασία ενός ολοκληρωμένου θεωρητικού μοντέλου για το αστικό φαινόμενο, τη λεγόμενη *ανθρώπινη οικολογία*, (β) τον εμπειρικό προσανατολισμό της κοινωνιολογικής έρευνας και τη λεπτομερή τεκμηρίωση των πολλαπλών *κοινωνικών κόσμων* που συνθέτουν το αστικό τοπίο, (γ) την ιδιαίτερη έμφαση στην *κοινωνική αποδιοργάνωση*, δηλαδή στα φαινόμενα παραβατικότητας και περιθωριοποίησης που χαρακτηρίζουν τη σύγχρονη πόλη και (δ) την πρόταση ότι η σύγχρονη βιομηχανική και εμπορική πόλη διαμορφώνει ένα νέο τύπο ανθρώπινης προσωπικότητας.

Ο αδιάκοπος μετασχηματισμός του αστικού τοπίου¹ καθώς νέες χρήσεις

1. Σ' ένα διάσημο στίχο στα *Άνθη του κακού*, στο ποίημα «Ο κύκνος», ο Μπωντλαίρ έχει 215

του χώρου εισβάλουν και εκτοπίζουν τις προηγούμενες· η ανταγωνιστική συμβίωση διαφορετικών πολιτισμικών παραδόσεων· η κυριαρχία της οικονομίας του χρήματος που ισοπεδώνει και αποπροσωποποιεί τις κοινωνικές σχέσεις· η ανομία που, όπως έχει δείξει ο Ντυρκέμ, αποτελεί εγγενές χαρακτηριστικό της σύγχρονης καπιταλιστικής οικονομίας· αλλά και η αίσθηση ανεξαρτησίας και απελευθέρωσης του ατόμου από τους περιορισμούς της παραδοσιακής κοινότητας – όλα αυτά είναι συστατικά στοιχεία της νεωτερικής εμπειρίας, τα οποία αναδεικνύονται στο έργο των κοινωνιολόγων και ανθρωπολόγων του Σικάγο.

Η έννοια της νεωτερικότητας αναφέρεται τόσο στην ανθρώπινη παραγωγή του αντικειμενικού, υλικού περιβάλλοντος, όσο και σ' ένα ιδιαίτερο πολιτισμικό σύστημα που διαμορφώνει την ανθρώπινη φύση με νέους τρόπους και ανοίγει νέες δυνατότητες δράσης. Από αυτή την οπτική, η ολοκληρωμένη πρόταση της Σχολής του Σικάγο για τον αστισμό –ως υλικό περιβάλλον και ως πολιτισμικό σύστημα– συνιστά, εντέλει, μια θεωρία για τη νεωτερικότητα.

Δεν θα επιδιώξουμε εδώ μια συνολική αποτίμηση – άλλωστε, δεν υπάρχει μόνο μία «Σχολή του Σικάγο».² Κύριο μέλημά μας θα είναι η ανάπτυξη των κεντρικών σημείων της συμβολής της Σχολής που προαναφέρθηκαν, και ο τρόπος που αυτά συνδέονται με την κατανόηση του περιεχομένου της νεωτερικότητας. Αρχικά (ενότητα II), θα σκιαγραφήσουμε το πλαίσιο μέσα στο οποίο αναδείχθηκε η Σχολή του Σικάγο, δηλαδή την ανάπτυξη της ίδιας της πόλης του Σικάγο στο πέρασμα από τον 19ο στον 20ό αιώνα. Στην επόμενη ενότητα (III) εντοπίζεται η σύνδεση της κοινωνιολογικής έρευνας με την πόλη του Σικάγο και προσδιορίζονται οι θεωρητικές απαρχές της Σχολής του

γράφει: «Η μορφή μιας πόλης αλλάζει, αλίμονο, πιο γρήγορα από την καρδιά ενός θνητού». Η αναφορά στον Μπωντλαίρ, γίνεται γιατί ήταν ο πρώτος που έδωσε στον όρο «νεωτερικότητα» (la modernité) τη σημασία που εξακολουθεί να έχει και σήμερα (βλ. Benjamin, 1994, σσ. 88-9 και Berman, 1988, σσ. 133-4).

2. Μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, μια δεύτερη Σχολή του Σικάγο ανέδειξε το θεωρητικό παράδειγμα της *συμβολικής διάδρασης* (Blumer 1969). Η συμβολική διάδραση (symbolic interaction) βασίζεται στον αμερικανικό πραγματισμό και ιδιαίτερα στο έργο του φιλόσοφου, κοινωνιολόγου και κοινωνικού ψυχολόγου Τζορτζ Χέρμπερτ Μηντ (George Herbert Mead) και την αντίληψή του για τον *κοινωνικό εαυτό* και την επικοινωνιακή και συμβολική συγκρότηση της κοινωνικής πραγματικότητας. Ο όρος «συμβολική διάδραση» επινοήθηκε από έναν μαθητή του Μηντ, τον Χέρμπερτ Μπλούμερ (Herbert Blumer), ο οποίος επεξεργάστηκε την κοινωνιολογική εκδοχή αυτής της προσέγγισης. Σύμφωνα με τον Μπλούμερ, οι ανθρώπινες σχέσεις διαμεσολαβούνται από τη χρήση συμβόλων, την ερμηνεία και την αποτίμηση του νοήματος της δράσης των άλλων. Η διερεύνηση της κοινωνικής ζωής από τη σκοπιά της συμβολικής διάδρασης εστιάζει στους τρόπους με τους οποίους τα άτομα προσδίδουν νόημα στη δράση τους, στο πώς παρουσιάζουν και κατασκευάζουν τον εαυτό τους και στο πώς ορίζουν τις κοινωνικές περιστάσεις.

Σικάγο στο έργο νέχεια (IV) εξετη κή δραστηριότηρ Ρόμπερτ Έζρα Γ W. Burgess) και του Λούις Γουίρ (V) μια εκτεταμ (Nels Anderson) που πραγματοπ ευρύτερης διερε στο συμπέρασμ Σχολής του Σικά

II. Το Σικάγο:

Την εποχή που νικες πόλεις διέ αλλαγών. Με τη την επέκταση κ των πρόσφατων πόλεις απόκτηρ ραιτέρω διαμόρ

Το περιβάλλ ιγρράφεται με γ

Στις τελευ ντα εργο mick, τα β εμπορικές οικονομικ συσώρε ρων που γαλοπρετ κατανάλ Ward κα αποτελεί σταθμοί ντρο της ρα, μαρτ οποίες εί ντρου, ο των που

Σικάγο στο έργο του Γουίλιαμ Άιζακ Τόμας (William Isaac Thomas). Στη συνέχεια (IV) εξετάζεται το οικολογικό μοντέλο που κατεύθυνε την ερευνητική δραστηριότητα των κοινωνιολόγων του Σικάγο υπό την καθοδήγηση του Ρόμπερτ Έζρα Παρκ (Robert Ezra Park) και του Έρνεστ Μπέρτζες (Ernest W. Burgess) και γίνεται μια συνοπτική παρουσίαση του διάσημου άρθρου του Λούις Γουίρθ (Louis Wirth) «Ο αστισμός ως τρόπος ζωής». Ακολουθεί (V) μια εκτεταμένη αναφορά στη μελέτη των αστέγων, του Νέλς Άντερσον (Nels Anderson), ως αντιπροσωπευτικό δείγμα των εθνογραφικών μελετών που πραγματοποιήθηκαν από μέλη της Σχολής του Σικάγο στο πλαίσιο μιας ευρύτερης διερεύνησης της διαδικασίας *κοινωνικής αποδιοργάνωσης*. Τέλος, στο συμπέρασμα (VI) γίνεται μια συνολική αποτίμηση της συμβολής της Σχολής του Σικάγο στην κατανόηση της νεωτερικότητας.

II. Το Σικάγο: Η Ανάπτυξη μιας Σύγχρονης Μητρόπολης

Την εποχή που ιδρύθηκε το Πανεπιστήμιο του Σικάγο, το 1892, οι αμερικανικές πόλεις διέρχονταν μια περίοδο ραγδαίας ανάπτυξης και δραματικών αλλαγών. Με την εξάπλωση νέων βιομηχανιών, την άνοδο του εμπορίου και την επέκταση και διαφοροποίηση των υπηρεσιών, μαζί με τα εκατομμύρια των πρόσφατων μεταναστών που απορροφήθηκαν σ' αυτή τη διαδικασία, οι πόλεις απέκτησαν πρωτοφανή μεγέθη και καθοριστική σημασία για την περαιτέρω διαμόρφωση της κοινωνίας των Η.Π.Α.

Το περιβάλλον μέσα στο οποίο εγκαταστάθηκε το νέο πανεπιστήμιο περιγράφεται με χαρακτηριστική ζωντάνια στις παρακάτω εικόνες:

Στις τελευταίες δεκαετίες του 19ου και τις πρώτες του 20ού αιώνα, τα απέραντα εργοστάσια όπου κατασκευάζονταν τα αγροτικά μηχανήματα McCormick, τα βαγόνια τραίνων Pullman και εκατοντάδες άλλα προϊόντα έκαναν τις εμπορικές φίρμες του Σικάγο γνωστές σε όλες τις Η.Π.Α. Κεντρική θέση στην οικονομική ζωή της πόλης είχαν οι εταιρίες συσκευασίας κρέατος, οι οποίες συσώρευαν τεράστια πλούτη από τα εκατομμύρια των βοοειδών και χοίρων που έφταναν στις απέραντες «μάντρες» (stockyards) του Σικάγο. Τα μεγαλοπρεπή πολυκαταστήματα της State Street φάνταζαν ως ναοί της μαζικής κατανάλωσης, ενώ παράλληλα οι εταιρείες Sears, Roebuck και Montgomery Ward καθιέρωσαν τις ταχυδρομικές παραγγελίες και καθόρισαν νέα πρότυπα αποτελεσματικού και καινοτόμου μαζικού λιανικού εμπορίου. Οι επιβλητικοί σταθμοί και το πολύπλοκο δίκτυο σιδηροδρομικών γραμμών γύρω από το κέντρο της πόλης [the Loop], που συνέδεαν το Σικάγο με όλη την υπόλοιπη χώρα, μαρτυρούσαν την οικονομική δύναμη των σιδηροδρομικών εταιρειών οι οποίες είχαν έδρα τους το Σικάγο. Στα πολυώροφα κτίρια του εμπορικού κέντρου, οι έμποροι σιτηρών, οι τραπεζίτες, οι δικηγόροι και οι μεσίτες ακινήτων που διοχέτευαν και επένδυναν τον πλούτο της πόλης έκαναν το Σικάγο να

του χώρου εισβάλουν και εκτοπίζουν τις προηγούμενες· η ανταγωνιστική συμβίωση διαφορετικών πολιτισμικών παραδόσεων· η κυριαρχία της οικονομίας του χρήματος που ισοπεδώνει και αποπροσωποποιεί τις κοινωνικές σχέσεις· η ανομία που, όπως έχει δείξει ο Ντυρκέμ, αποτελεί εγγενές χαρακτηριστικό της σύγχρονης καπιταλιστικής οικονομίας· αλλά και η αίσθηση ανεξαρτησίας και απελευθέρωσης του ατόμου από τους περιορισμούς της παραδοσιακής κοινότητας – όλα αυτά είναι συστατικά στοιχεία της νεωτερικής εμπειρίας, τα οποία αναδεικνύονται στο έργο των κοινωνιολόγων και ανθρωπολόγων του Σικάγο.

Η έννοια της νεωτερικότητας αναφέρεται τόσο στην ανθρώπινη παραγωγή του αντικειμενικού, υλικού περιβάλλοντος, όσο και σ' ένα ιδιαίτερο πολιτισμικό σύστημα που διαμορφώνει την ανθρώπινη φύση με νέους τρόπους και ανοίγει νέες δυνατότητες δράσης. Από αυτή την οπτική, η ολοκληρωμένη πρόταση της Σχολής του Σικάγο για τον αστισμό – ως υλικό περιβάλλον και ως πολιτισμικό σύστημα – συνιστά, εντέλει, μια θεωρία για τη νεωτερικότητα.

Δεν θα επιδιώξουμε εδώ μια συνολική αποτίμηση – άλλωστε, δεν υπάρχει μόνο μία «Σχολή του Σικάγο».² Κύριο μέλημά μας θα είναι η ανάπτυξη των κεντρικών σημείων της συμβολής της Σχολής που προαναφέρθηκαν, και ο τρόπος που αυτά συνδέονται με την κατανόηση του περιεχομένου της νεωτερικότητας. Αρχικά (ενότητα II), θα σκιαγραφήσουμε το πλαίσιο μέσα στο οποίο αναδείχθηκε η Σχολή του Σικάγο, δηλαδή την ανάπτυξη της ίδιας της πόλης του Σικάγο στο πέρασμα από τον 19ο στον 20ό αιώνα. Στην επόμενη ενότητα (III) εντοπίζεται η σύνδεση της κοινωνιολογικής έρευνας με την πόλη του Σικάγο και προσδιορίζονται οι θεωρητικές απαρχές της Σχολής του

γράφει: «Η μορφή μιας πόλης αλλάζει, αλίμονο, πιο γρήγορα από την καρδιά ενός θνητού». Η αναφορά στον Μπωντλαίρ, γίνεται γιατί ήταν ο πρώτος που έδωσε στον όρο «νεωτερικότητα» (la modernité) τη σημασία που εξακολουθεί να έχει και σήμερα (βλ. Benjamin, 1994, σσ. 88-9 και Berman, 1988, σσ. 133-4).

2. Μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, μια δεύτερη Σχολή του Σικάγο ανέδειξε το θεωρητικό παράδειγμα της *συμβολικής διάδρασης* (Blumer 1969). Η συμβολική διάδραση (symbolic interaction) βασίζεται στον αμερικανικό πραγματισμό και ιδιαίτερα στο έργο του φιλόσοφου, κοινωνιολόγου και κοινωνικού ψυχολόγου Τζορτζ Χέρμπερτ Μηντ (George Herbert Mead) και την αντίληψή του για τον *κοινωνικό εαυτό* και την επικοινωνιακή και συμβολική συγκρότηση της κοινωνικής πραγματικότητας. Ο όρος «συμβολική διάδραση» επινοήθηκε από έναν μαθητή του Μηντ, τον Χέρμπερτ Μπλούμερ (Herbert Blumer), ο οποίος επεξεργάστηκε την κοινωνιολογική εκδοχή αυτής της προσέγγισης. Σύμφωνα με τον Μπλούμερ, οι ανθρώπινες σχέσεις διαμεσολαβούνται από τη χρήση συμβόλων, την ερμηνεία και την αποτίμηση του νοήματος της δράσης των άλλων. Η διερεύνηση της κοινωνικής ζωής από τη σκοπιά της συμβολικής διάδρασης εστιάζει στους τρόπους με τους οποίους τα άτομα προσδίδουν νόημα στη δράση τους, στο πώς παρουσιάζουν και κατασκευάζουν τον εαυτό τους και στο πώς ορίζουν τις κοινωνικές περιστάσεις.

Σικάγο στο έργο του νέχεια (IV) εξετάζει κή δραστηριότητα τα Ρόμπερτ Έζρα Παρκ W. Burgess) και γίνε του Λούις Γουίθ (L (V) μια εκτεταμένη ο (Nels Anderson), ως που πραγματοποιήθη ευρύτερης διερεύνησ στο συμπέρασμα (V) Σχολής του Σικάγο σ

II. Το Σικάγο: Η Α

Την εποχή που ιδρύ νικες πόλεις διέρχον αλλαγών. Με την εξά την επέκταση και δι των πρόσφατων μετα πόλεις απέκτησαν π ραιτέρω διαμόρφωσ

Το περιβάλλον μέ ριγράφεται με χαρακ

Στις τελευταίες δ ντα εργοστάσια mick, τα βαγόνια εμπορικές φίρμες οικονομική ζωή συσσώρευσαν τε ρων που έφτανο γαλοπρεπή πολυ κατανάλωσης, ε Ward καθιέρωσ αποτελεσματικο σταθμοί και το π ντρο της πόλης [ρα, μαρτυρούσα οποίες είχαν έδρ ντρο, οι έμπορ των που διοχέτε

Σικάγο στο έργο του Γουίλιαμ Άιζακ Τόμας (William Isaac Thomas). Στη συνέχεια (IV) εξετάζεται το οικολογικό μοντέλο που κατεύθυνε την ερευνητική δραστηριότητα των κοινωνιολόγων του Σικάγο υπό την καθοδήγηση του Ρόμπερτ Έζρα Παρκ (Robert Ezra Park) και του Έρνεστ Μπέρτζες (Ernest W. Burgess) και γίνεται μια συνοπτική παρουσίαση του διάσημου άρθρου του Λούις Γουίρθ (Louis Wirth) «Ο αστισμός ως τρόπος ζωής». Ακολουθεί (V) μια εκτεταμένη αναφορά στη μελέτη των αστέγων, του Νελς Άντερσον (Nels Anderson), ως αντιπροσωπευτικό δείγμα των εθνογραφικών μελετών που πραγματοποιήθηκαν από μέλη της Σχολής του Σικάγο στο πλαίσιο μιας ευρύτερης διερεύνησης της διαδικασίας *κοινωνικής αποδιοργάνωσης*. Τέλος, στο συμπέρασμα (VI) γίνεται μια συνολική αποτίμηση της συμβολής της Σχολής του Σικάγο στην κατανόηση της νεωτερικότητας.

II. Το Σικάγο: Η Ανάπτυξη μιας Σύγχρονης Μητρόπολης

Την εποχή που ιδρύθηκε το Πανεπιστήμιο του Σικάγο, το 1892, οι αμερικανικές πόλεις διέρχονταν μια περίοδο ραγδαίας ανάπτυξης και δραματικών αλλαγών. Με την εξάπλωση νέων βιομηχανιών, την άνοδο του εμπορίου και την επέκταση και διαφοροποίηση των υπηρεσιών, μαζί με τα εκατομμύρια των πρόσφατων μεταναστών που απορροφήθηκαν σ' αυτή τη διαδικασία, οι πόλεις απέκτησαν πρωτοφανή μεγέθη και καθοριστική σημασία για την περαιτέρω διαμόρφωση της κοινωνίας των Η.Π.Α.

Το περιβάλλον μέσα στο οποίο εγκαταστάθηκε το νέο πανεπιστήμιο περιγράφεται με χαρακτηριστική ζωντάνια στις παρακάτω εικόνες:

Στις τελευταίες δεκαετίες του 19ου και τις πρώτες του 20ού αιώνα, τα απέραντα εργοστάσια όπου κατασκευάζονταν τα αγροτικά μηχανήματα McCormick, τα βαγόνια τραίνων Pullman και εκατοντάδες άλλα προϊόντα έκαναν τις εμπορικές φίρμες του Σικάγο γνωστές σε όλες τις Η.Π.Α. Κεντρική θέση στην οικονομική ζωή της πόλης είχαν οι εταιρίες συσκευασίας κρέατος, οι οποίες συσσώρευαν τεράστια πλούτη από τα εκατομμύρια των βοοειδών και χοίρων που έφταναν στις απέραντες «μάντρες» (stockyards) του Σικάγο. Τα μεγαλοπρεπή πολυκαταστήματα της State Street φάνταζαν ως ναοί της μαζικής κατανάλωσης, ενώ παράλληλα οι εταιρείες Sears, Roebuck και Montgomery Ward καθιέρωσαν τις ταχυδρομικές παραγγελίες και καθόρισαν νέα πρότυπα αποτελεσματικού και καινοτόμου μαζικού λιανικού εμπορίου. Οι επιβλητικοί σταθμοί και το πολύπλοκο δίκτυο σιδηροδρομικών γραμμών γύρω από το κέντρο της πόλης [the Loop], που συνέδεαν το Σικάγο με όλη την υπόλοιπη χώρα, μαρτυρούσαν την οικονομική δύναμη των σιδηροδρομικών εταιρειών οι οποίες είχαν έδρα τους το Σικάγο. Στα πολυώροφα κτίρια του εμπορικού κέντρου, οι έμποροι σιτηρών, οι τραπεζίτες, οι δικηγόροι και οι μεσίτες ακινήτων που διοχέτευαν και επένδυαν τον πλούτο της πόλης έκαναν το Σικάγο να

πάλλεται από μια εμπορική κίνηση που φαινόταν προορισμένη να αυξάνεται συνεχώς, παρά τα αναπόφευκτα σαμπανεβάσματα του οικονομικού κύκλου και τις ζημιές από πυρκαγιές³ ή άλλες φυσικές καταστροφές».⁴

Την ίδια περίοδο αναδείχθηκε επίσης η Σχολή του Σικάγο στην αρχιτεκτονική, η οποία είναι γνωστή και με το χαρακτηρισμό «Εμπορικό στυλ» (Commercial style). Οι αρχιτέκτονες του Σικάγο ήταν από τους πρώτους που υιοθέτησαν τις νέες τεχνολογίες κατασκευής κτηρίων με χαλύβδινο σκελετό – μια καινοτομία που έκανε δυνατή την ανέγερση των ουρανοξυστών – και ανέπτυξαν μια αρχιτεκτονική αισθητική που εξελίχθηκε παράλληλα με τον ευρωπαϊκό αρχιτεκτονικό μοντερνισμό.

Το Σικάγο της εποχής εκείνης μεταμορφώθηκε από μια μικρή και ασήμαντη πόλη στο δρόμο για τη Δύση σε μια σύγχρονη μητρόπολη.⁵ Αυτή η μεταμόρφωση ήταν μια συνεχής διαδικασία. Αλληπάλληλα κύματα μεταναστών εισέρεαν για να απορροφηθούν στην εκρηκτική οικονομία, νόμιμη και παράνομη, της νέας μητρόπολης, με όνειρα και προσδοκίες πλούτου, επιτυχίας, ή περιπέτειας. Στην πρώιμη περίοδο ανάπτυξης της πόλης, μέχρι τον Αμερικανικό Εμφύλιο Πόλεμο (1861-65), οι πρώτες ομάδες μεταναστών – κυρίως Γερμανοί, Σκανδιναβοί και Ιρλανδοί – είχαν εγκατασταθεί στις δικές τους ξεχωριστές γειτονίες. Στις τελευταίες δεκαετίες του 19ου αιώνα, τα μαζικά κύματα νέων μεταναστών – Κινέζοι, Πολωνοί και άλλοι Ανατολικοευρωπαίοι, Ιταλοί, κυρίως από τη Σικελία, και Έλληνες απ' όλη την Ανατολική Μεσόγειο – δημιούργησαν ιδιαίτερες κοινότητες, με ονόματα όπως Chinatown, Little Sicily, ή Greektown, με τα οποία συνεχίζουν να είναι γνωστές αυτές οι περιοχές γύρω από το κέντρο της πόλης μέχρι και τις μέρες μας. Από τις αρχές του 20ού αιώνα και μετά, η μεγάλη εσωτερική μετανάστευση των Αφρο-Αμερικάνων (η οποία, μεταξύ άλλων, έκανε το Σικάγο την «πρωτεύουσα» της μουσικής των μπλουζ) μετέφερε τη «Μαύρη Ζώνη» (Black Belt)⁶ του

3. Το 1871, το ένα τρίτο της πόλης καταστράφηκε από την «Μεγάλη Πυρκαγιά του Σικάγο». Η ανοικοδόμηση της πόλης αποτέλεσε την αφετηρία της θεαματικής ανάπτυξης που ακολούθησε στις επόμενες δεκαετίες (βλ. Smith 1995).

4. Το απόσπασμα είναι από τον κατάλογο έκθεσης στο Μουσείο του Πανεπιστημίου του Σικάγο με τίτλο *The University and the City: A Centennial View of the University of Chicago*, η οποία διοργανώθηκε το 2002, στην επέτειο των εκατό χρόνων από την ίδρυση του Πανεπιστημίου (www.lib.uchicago.edu/e/spcl/centcat/city/index.html). Η απόδοση στα ελληνικά έγινε από τον Κ. Γκούνη.

5. Το 1860, ο πληθυσμός του Σικάγο ήταν μόλις 10.000 κάτοικοι. Το 1890 είχε ξεπεράσει τα ένα εκατομμύριο (<http://www.chipublib.org/004chicago/timeline/population.html>).

6. Ο όρος «Black Belt» αρχικά αναφερόταν σε περιοχές του αμερικάνικου Νότου και προερχόταν από το έντονο σκούρο χρώμα της εύφορης γης. Αργότερα, και ιδιαίτερα μετά τον Εμφύλιο Πόλεμο, ο όρος χρησιμοποιείται σχεδόν αποκλειστικά για τις περιοχές όπου η πλειοψηφία των κατοίκων είναι «μαύροι». (Allen TULLOS, «The Black Belt», *Southern Spaces*, April 19, 2004, <http://www.southernspaces.org/contents/2004/tullos/4a.htm>).

αμερικάνικου Νότου (South Side) του Σικάγο.

Αυτή η πρώιμη γραφεί με ιδιαίτερο ενδιαφέρον άλλους κοινωνικούς παράγοντες (Theodore Dreiser) και ιδιαιτερότητες φαίνονται να προκύπτουν των αθών νεοφερομένων από το επαρχιακό περιβάλλον. Όμως γρήγορα αποκαλύπτεται και στρέφεται στην οικονομία, τρόπους – γίνεται δείχθει σε διάσημη, σπουδαία συγγραφέα βεβή διαδρομή του γράφει με αμείλικτη εκμετάλλευση στις εργοστάσια συσκευ

Στους κόλπους των οργανώσεων ανέπτυξε τον Μάϊου του 1886 έγινε μια καθιέρωση που μία πυροβόλησε το αποτέλεσμα το θάνατος. Το βράδυ της λιστές οργάνωσαν πλατεία Haymarket κοί κινήθηκαν για να βόμβα δυναμίτιδας άλλους. Η αστυνομία κριτικοί πυροβολισμοί επτά αστυνομικούς «μαρκετ» καθιερώθηκαν λογίων, όπως ο αναγνώστης (Avrich, 1984).

Στο κλίμα ρευστότητας του 19ου αιώνα

7. Η ζούγκλα έχει μεταμορφωθεί (Smith 1983) και από τον 19ο αιώνα

αμερικάνικου Νότου στη Νότια (South Side) και στη Δυτική Πλευρά (West Side) του Σικάγο.

Αυτή η πρόωμη φάση της ανάπτυξης του σύγχρονου Σικάγο έχει καταγραφεί με ιδιαίτερη ζωντάνια, όχι μόνο από τους κοινωνιολόγους και τους άλλους κοινωνικούς παρατηρητές της ζωής της πόλης, αλλά κυρίως σε δύο διάσημα μυθιστορήματα: Στο *Sister Carrie* (1900), ο Θήοντορ Ντρέιζερ (Theodore Dreiser) περιγράφει μια πόλη στην οποία ως κυρίαρχες δραστηριότητες φαίνονται η εξασφάλιση της οικονομικής επιτυχίας και η διαφθορά των αθώων νεοφερμένων κοριτσιών. Η αθώα νεαρή Κάρη έρχεται στο Σικάγο από το επαρχιακό Γουισκόνσιν με πρόθεση να βρει μια τίμια δουλειά. Όμως γρήγορα απογοητεύεται από τη μιζέρια της χειρωνακτικής εργασίας και στρέφεται στην αναζήτηση της επιτυχίας με άλλους, πιο αποτελεσματικούς, τρόπους – γίνεται ερωμένη ισχυρών ανδρών και καταφέρνει να αναδειχθεί σε διάσημη, δυστυχημένη όμως, ηθοποιό. Η *ζούγκλα* (1906)⁷ του σοσιαλιστή συγγραφέα Άπτον Σινκλαιρ (Upton Sinclair) παρακολουθεί τη θλιβερή διαδρομή του λιθουανού μετανάστη Γιούργκις Ρούντκους και περιγράφει με αμείλικτο ρεαλισμό την αθλιότητα, τη διαφθορά και την ανήλεη εκμετάλλευση στις βιομηχανίες του Σικάγο, ιδιαίτερα στα σφαγεία και στα εργοστάσια συσκευασίας κρέατος.

Στους κόλπους της νέας εργατικής τάξης, τα συνδικάτα και οι πολιτικές οργανώσεις ανέπτυξαν ριζοσπαστικές μορφές συλλογικής δράσης. Την 1η Μαΐου του 1886 έγινε μια εργατική πορεία στη λεωφόρο Μίσιγκαν με αίτημα την καθιέρωση της οκτάωρης εργασίας. Δυο μέρες αργότερα, η αστυνομία πυροβόλησε τους διαδηλωτές έξω από τα εργοστάσια McCormick, με αποτέλεσμα το θάνατο δυο τουλάχιστον εργατών και πολλούς τραυματισμούς. Το βράδυ της επόμενης μέρας οι αναρχικοί και σοσιαλιστές συνδικαλιστές οργάνωσαν συγκέντρωση διαμαρτυρίας των εργατών κοντά στην πλατεία Haymarket, η οποία είχε τραγική κατάληξη – καθώς οι αστυνομικοί κινήθηκαν για να διαλύσουν τους διαδηλωτές κάποιος τους πέταξε μια βόμβα δυναμίτιδας που σκότωσε έναν αστυνομικό και τραυμάτισε πολλούς άλλους. Η αστυνομία άρχισε να πυροβολεί τους εργάτες, ακολούθησαν αδιάκριτοι πυροβολισμοί και από τις δυο πλευρές και το τέλος βρήκε νεκρούς επτά αστυνομικούς και έναν άγνωστο αριθμό διαδηλωτών. Η «υπόθεση Χέιμαρκετ» καθιερώθηκε για πολύ καιρό ως σύμβολο της απειλής ξένων ιδεολογιών, όπως ο αναρχισμός και ο σοσιαλισμός, για την αμερικανική κοινωνία (Avrich, 1984).

Στο κλίμα ρευστότητας και συνεχούς μεταμόρφωσης του Σικάγο στο δεύτερο μισό του 19ου αιώνα είχε συμβάλλει και η θέση της πόλης, ως σημείο ει-

7. Η *ζούγκλα* έχει μεταφραστεί δυο φορές στα ελληνικά: από την Τζένη Μαστοράκη (Γράμματα 1983) και από τον Κώστα Αλάτση (Σύγχρονη Εποχή 1993).

σόδου στη μεθόριο μεταξύ των αναπτυγμένων και πυκνοκατοικημένων ανατολικών Πολιτειών των Η.Π.Α. και των ανεκμετάλλευστων και αραιοκατοικημένων περιοχών της Δύσης. Με ενδιάμεσο σταθμό το Σικάγο, πολλοί από τους μετανάστες συνέχιζαν τη μετακίνησή τους δυτικά, ακολουθώντας τη διάσημη προτροπή «Go West young man!» (Πήγαινε Δυτικά νεαρέ!). Αλλά προς το τέλος του δέκατου ένατου αιώνα, αυτή η επιλογή δεν ήταν πλέον τόσο ελκυστική όσο τις προηγούμενες δεκαετίες. Το 1893, στο συνέδριο της Αμερικανικής Ιστορικής Εταιρείας που έγινε στο πλαίσιο της παγκόσμιας εμπορικής έκθεσης του Σικάγο –ένα γεγονός που έκανε τους κατοίκους του Σικάγο υπερήφανους, καθώς είδαν την πόλη τους να αναδεικνύεται σε σύμβολο επιτυχίας και προόδου– ο Φρέντερικ Τζάκσον Τέρνερ (Frederick Jackson Turner)⁸ ανήγγειλε το τέλος της «μεθοριακής» εποχής, ενώ ταυτόχρονα ανέλυε την πολιτισμική σημασία της μεθορίου για την αμερικανική κοινωνία. Στις δεκαετίες που ακολούθησαν, η περαιτέρω πληθυσμιακή και οικονομική ανάπτυξη της αμερικανικής κοινωνίας θα συγκεντρωνόταν στις πόλεις, με το Σικάγο να συνεχίζει να κατέχει μια προεξέχουσα θέση.

III. Η Πρώιμη Φάση: Η Συμβολή του Γουίλιαμ Τόμας

Το όραμα του πρώτου προέδρου του Πανεπιστημίου του Σικάγο, του Γουίλιαμ Ρ. Χάρπερ (William R. Harper), ήταν «ένα πανεπιστήμιο που θα προσαρμοστεί στην επιρροή του αστικού χώρου, που θα αναλάβει να λειτουργήσει ως έκφραση του αστικού πολιτισμού και το οποίο θα θεωρεί υποχρέωσή του να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις του αστικού περιβάλλοντος».⁹ Όντως, η αναπτυσσόμενη μητρόπολη του Σικάγο συγκέντρωνε πολλά πλεονεκτήματα: πολλοί από τους τοπικούς οικονομικούς μεγιστάνες προσέφεραν γενναιόδωρες χορηγίες, τα παιδιά των πρόσφατων μεταναστών αποτέλεσαν μια δεξαμενή από πρόθυμους φοιτητές, ενώ οι μορφές και οι ρυθμοί ανάπτυξης της πόλης παρείχαν ένα ιδανικό ερευνητικό περιβάλλον για τα μέλη του νέου πανεπιστημίου από κάθε κλάδο των κοινωνικών επιστημών.

Το Τμήμα Κοινωνιολογίας ιδρύθηκε το 1892 με το διορισμό του Άλμπιον Σμολ (Albion Small) ως Επικεφαλής Καθηγητή της Κοινωνιολογίας.¹⁰ Ο

8. Ο Frederick Jackson Turner (1861-1932) θεωρείται ένας από τους πιο σημαντικούς αμερικάνους ιστορικούς εκείνης της περιόδου. Το πιο γνωστό έργο του είναι η μελέτη *The Significance of the Frontier in American History* (Η Σημασία της Μεθορίου στην Αμερικανική Ιστορία).

9. *The University and the City: A Centennial View of the University of Chicago*.

10. Λίγο αργότερα, το 1895, το Τμήμα έγινε Τμήμα Κοινωνιολογίας και Ανθρωπολογίας. Αυτή η ρύθμιση κράτησε μέχρι το 1928, όταν ιδρύθηκε ανεξάρτητο Τμήμα Ανθρωπολογίας.

Σμολ διαδρα
ως ακαδημαί
Journal of So
Αμερικανική

Λίγο αργό
ο Γουίλιαμ Τό
κάγο τόσο μέ
και διαδόχων
για την πεντα
χωρικός στην
συνεργασία
Znaniacki).

Αρχικά, ο
κές ομάδες μ
έρευνά του στ
γαλύτερη κοιν
έκανε επαφές
ησε μια σειρά
νολικά, ο Τόμ
κοινωνίας και
άποψη, *Ο Πολ*
σης: οι δυσκο
εντάσεις που
πρότυπα είχαν
αξιών της παρ
20] 1958:1128)
χής, αναπτύσσ
νειακές σχέσει
Πολωνοί μετα
σε την ευκαιρί
ραγδαίας κοιν
ομάδων (οικογ
σεων και στον
κανική κοινων
κοινωνία όπου
μπεριφορές, σε
νίας όπου το ό
(Τσιώλης, 2006)

Ο Πολωνός
η πρώτη σημαν
πιο καθοριστικ

Σμωλ διαδραμάτισε έναν κεντρικό ρόλο στη συγκρότηση της κοινωνιολογίας ως ακαδημαϊκής πειθαρχίας. Ίδρυσε το επιστημονικό περιοδικό, *American Journal of Sociology* και ήταν ένας από τους πρωτεργάτες στην ίδρυση της Αμερικανικής Κοινωνιολογικής Εταιρείας.

Λίγο αργότερα, το 1895, στο προσωπικό του νέου τμήματος προστέθηκε ο Γουίλιαμ Τόμας, ο οποίος σημάδεψε την πορεία της κοινωνιολογίας του Σικάγο τόσο μέσα από το έργο του, όσο και με τις επιλογές των συνεργατών και διαδόχων του. Σ' ό,τι αφορά στο έργο του, ο Τόμας είναι γνωστός κυρίως για την πεντάτομη μελέτη των Πολωνών μεταναστών με τίτλο *Ο Πολωνός χωρικός στην Ευρώπη και στην Αμερική* (1918-1920), την οποία έγραψε σε συνεργασία με τον Πολωνό κοινωνιολόγο Φλόριαν Ζνανιέκι (Florian Znaniecki).

Αρχικά, ο Τόμας φιλοδοξούσε να μελετήσει πολλές διαφορετικές εθνοτικές ομάδες μεταναστών από την Ανατολική Ευρώπη. Τελικά εστίασε την έρευνά του στους Πολωνούς, οι οποίοι εκείνη την εποχή αποτελούσαν τη μεγαλύτερη κοινότητα πρόσφατων μεταναστών στο Σικάγο. Έμαθε Πολωνικά, έκανε επαφές με μέλη της τοπικής Πολωνικής κοινότητας και πραγματοποίησε μια σειρά από ταξίδια στην Πολωνία, όπου γνώρισε και τον Ζνανιέκι. Συνολικά, ο Τόμας αφιέρωσε δέκα περίπου χρόνια στη μελέτη της Πολωνικής κοινωνίας και της Πολωνικής μετανάστευσης στις Η.Π.Α. Από μια γενική άποψη, *Ο Πολωνός χωρικός* συνιστά μια μελέτη *κοινωνικής αποδιοργάνωσης*: οι δυσκολίες της προσαρμογής στα νέα κοινωνικά δεδομένα και οι εντάσεις που δημιουργούσαν τα νέα και ριζικά διαφορετικά πολιτισμικά πρότυπα είχαν ως συνέπεια την εξασθένηση των καθιερωμένων κανόνων και αξιών της παραδοσιακής Πολωνικής κοινωνίας (Thomas & Znaniecki [1918-20] 1958:1128). Σ' αυτές τις συνθήκες αποδυνάμωσης της κοινωνικής συνοχής, αναπτύσσονταν μορφές ατομικισμού που έβαζαν σε κρίση τις οικογενειακές σχέσεις και προκαλούσαν παραβατικές και βίαιες συμπεριφορές. Οι Πολωνοί μετανάστες αποτέλεσαν μια χαρακτηριστική περίπτωση, που έδωσε την ευκαιρία στους δύο κοινωνιολόγους να μελετήσουν τις επιπτώσεις της ραγδαίας κοινωνικής μεταβολής στη δομή των πρωτογενών κοινωνικών ομάδων (οικογένεια, συγγένεια, κοινότητα), στη μορφή των κοινωνικών σχέσεων και στον τρόπο συγκρότησης της ατομικότητας. Η βιομηχανική αμερικανική κοινωνία των αρχών του 20ού αιώνα αντιπροσωπεύει μια νεωτερική κοινωνία όπου κυριαρχούν οι εξατομικευμένες αξίες και οι ατομικιστικές συμπεριφορές, σε αντίθεση με την κοινωνική οργάνωση της αγροτικής Πολωνίας όπου το άτομο υπάγεται στην κοινότητα και στην οικογενειακή δομή (Τσιώλης, 2006: 33).

Ο Πολωνός χωρικός στην Ευρώπη και στην Αμερική έχει καταξιωθεί ως η πρώτη σημαντική κοινωνιολογική έρευνα στις Η.Π.Α. (Coser, 1977: 511). Η πιο καθοριστική συμβολή της εντοπίζεται στη χρήση της βιογραφικής μεθόδου.

δου, την οποία εισήγαγε και χρησιμοποίησε ο Τόμας σ' αυτό του το έργο, μιας μεθοδολογικής καινοτομίας που στις μέρες μας έχει αναβιώσει με ιδιαίτερη ζωντάνια και πολλαπλά πεδία εφαρμογής (βλ. Τσιώλης, 2006). Η βιογραφική μέθοδος εστιάζει στη βιωμένη προσωπική εμπειρία, όπως αυτή αντανάκλαται μέσα από *προσωπικά τεκμήρια* (personal documents) – γράμματα, αυτοβιογραφίες, ημερολόγια, φωτογραφίες, κ.λπ. Σύμφωνα με μια αφήγηση του ίδιου, ο Τόμας «ανακάλυψε» τη χρησιμότητα των προσωπικών τεκμηρίων χάρη σ' ένα εντελώς τυχαίο γεγονός: ενώ περπατούσε κοντά στο σπίτι του, μια σακούλα με σκουπίδια που κάποιος πέταξε από ένα παράθυρο έσκασε στα πόδια του. Μάζεψε ένα γράμμα που έτυχε να πέσει έξω και διαπίστωσε πως ήταν γραμμένο στα Πολωνικά από μια νεαρή γυναίκα που παρακολούθουσε κάποιο πρόγραμμα επαγγελματικής κατάρτισης σ' ένα νοσοκομείο. Η γυναίκα έγραφε στον πατέρα της για οικογενειακές υποθέσεις και διαφωνίες. «Σκέφτηκα τότε», αφηγείται ο Τόμας, «ότι θα μπορούσε κανείς να μάθει ένα σωρό πράγματα αν είχε πολλά τέτοια γράμματα» (Hannerz, 1980: 21).

Ο Τόμας αφιέρωσε τα επόμενα δέκα χρόνια στη συλλογή γραπτών τεκμηρίων και προφορικών αφηγήσεων από την Πολωνική κοινότητα του Σικάγο, καθώς και από την ίδια την Πολωνία. Μαζί με τον Ζνανιέκι, χρησιμοποίησαν μια μεγάλη ποικιλία από τεκμήρια: αρχεία οργανισμών της Πολωνικής κοινότητας, γράμματα σε εφημερίδες και άρθρα με προσωπικές μαρτυρίες, και κυρίως προσωπικά γράμματα και ημερολόγια, τα οποία αναζητούσε με αγγελίες στις Πολωνικές εφημερίδες του Σικάγο, προσφέροντας από 10 μέχρι 20 σέντς για κάθε γράμμα που είχε σταλθεί από την Πολωνία (Coser, 1977: 533-4).

Η συστηματική συλλογή και επεξεργασία αυτού του υλικού αποσκοπούσε στην ανάδειξη της υποκειμενικής διάστασης της κοινωνικής διαδικασίας. Σύμφωνα με τον Τόμας (Thomas & Znaniecki [1918-20] 1958: 38), η κατανόηση των κοινωνικών φαινομένων –σε αντίθεση με τα φυσικά φαινόμενα όπου κυριαρχούν αντικειμενικοί παράγοντες– προϋποθέτει τη συνεκτίμηση του αντικειμενικού χαρακτήρα τους και της υποκειμενικής σκοπιάς των συγκεκριμένων ατόμων που συμμετέχουν και υφίστανται, ή καθορίζουν και καθορίζονται από αυτά. Στη συγκεκριμένη περίπτωση κοινωνικής μεταβολής, η υποκειμενική διάσταση –οι τρόποι με τους οποίους τα άτομα ανταποκρίνονται και αντιδρούν στους αντικειμενικούς προσδιορισμούς της κατάστασής τους, οι προδιαθέσεις και οι στάσεις τους, η *βιωμένη εμπειρία* γενικά– προσδιορίζει το ουσιαστικό περιεχόμενο της μετάβασης από την παραδοσιακή αγροτική *κοινότητα* στη σύγχρονη νεωτερική κοινωνία (Τσιώλης, 2006: 30-31).

Λίγα χρόνια μετά την ολοκλήρωση του *Πολωνού χωρικού*, ο Τόμας προχώρησε σε μια πιο συστηματική διατύπωση για τη σημασία της υποκειμενικής διάστασης. Στη μελέτη του με τίτλο *The Unadjusted Girl* [*Το απροσάρ-*

μοστο κορίτσι] (1923) η σκέψη της σκέψης συμπεριφρασε, το οποίο μπορούμε να πούμε ότι (Coser 1923: 43). Η προσέγγιση των ανθρώπων ορίζει τον ορισμό τους, ο ορισμός της κατάστασης αντικειμενικά και η κύριο λόγο – και η στιγμή που απομορφώνεται στη

Αυτή η καταστροφή βασίζεται στην διαδραματίζεται στη σειρά της όμαγίας. Εισήγαγε μια παράδειγμα της γκερ και Λούκμαστασης συναντάμε Γκόφμαν (Erving Goffman) τους του περασμένης του Σικάγο, η διάδρασης. Η κατ' επιλογή Γιανγκ (Kimball Young) τητα ή ανηθικότητα της πράξης και ο μένου ατόμου (Young) επίσης την περίφtheory), του Χάου (Becker 2000 [1966]) αντικειμενική προετικέτα – ένας ορ που έχουν την ισχ

Από τα παραπλοστο Τμήμα Κοινωνια για την παραπέρα κοινωνικά πεδία. παραδόσεων, που πρόσφερε ένα δελεχωρικός εγκαινιάτητων που συνθέτ

αυτό του το έργο, μιας αναβιώσει με ιδιαίτερη (Hannerz, 2006). Η βιογραφική όπως αυτή αντανακλά- (nts) – γράμματα, αυτο- με μια αφήγηση του προσωπικών τεκμηρίων κοντά στο σπίτι του, ένα παράθυρο έσπασε και έξω και διαπίστωσε ναίκα που παρακολου- σ' ένα νοσοκομείο. Η υποθέσεις και διαφω- ρούσε κανείς να μάθει (Hannerz, 1980: 21). Συλλογή γραπτών τεκ- ωνική κοινότητα του τον Ζνανιέκι, χρησι- οργανισμών της Πο- ρθρα με προσωπικές ολόγια, τα οποία ανα- κιάγο, προσφέροντας θεί από την Πολωνία

υλικού αποσκοπού- ανωνικής διαδικασίας. (20] 1958: 38), η κατα- τα φυσικά φαινόμενα θέτει τη συνεκτίμηση ικής σκοπιάς των συ- αι, ή καθορίζουν και η κοινωνικής μεταβο- ρους τα άτομα ανταπο- διορισμούς της κατά- ωμένη εμπειρία γενι- βασης από την παρα- ή κοινωνία (Τσιώλης,

ορικού, ο Τόμας προ- ασία της υποκειμενι- d Girl [To απροσάρ-

μοστο κορίτσι] (1923), γράφει ότι «...πριν από κάθε εκδήλωση αυτοκαθορι- σμένης συμπεριφοράς υπάρχει πάντα ένα στάδιο ελέγχου και στάθμισης, το οποίο μπορούμε να αποκαλέσουμε *ορισμό της κατάστασης*...» (Thomas, 1923: 43). Η προσέγγισή του συνοψίζεται στο διάσημο απόφθεγμα: «Εάν οι άνθρωποι ορίζουν τις καταστάσεις ως πραγματικές, είναι πραγματικές στις συνέπειές τους» (Thomas & Thomas, 1928: 572). Η άποψη του Τόμας για τον *ορισμό της κατάστασης* επισημαίνει ότι οι άνθρωποι αντιδρούν όχι μόνο στα αντικειμενικά χαρακτηριστικά μιας κατάστασης αλλά επίσης –αν όχι κατά κύριο λόγο– και στο νόημα που έχει γι' αυτούς η δεδομένη κατάσταση. Από τη στιγμή που αποδίδουμε ένα συγκεκριμένο νόημα, η συμπεριφορά μας δια- μορφώνεται στη βάση αυτού του νοήματος.

Αυτή η *καταστασιακή*, θα λέγαμε, αντίληψη του Τόμας για την κοινωνική δράση βασίζεται στην παράδοση του αμερικάνικου πραγματισμού και ιδιαίτερα στη διαδραστική κοινωνική ψυχολογία του Μηντ (Janowitz, 1966). Με τη σειρά της όμως, αποτέλεσε σημείο αναφοράς στο χώρο της κοινωνιολογίας. Εισήγαγε μια καινοτόμο προσέγγιση, που προανήγγειλε το θεωρητικό παράδειγμα της *κοινωνικής κατασκευής της πραγματικότητας* των Μπέργκερ και Λούκμαν (Berger & Luchmann 2003 [1966]). Τον *ορισμό της κατάστασης* συναντάμε ως μια από τις κεντρικές έννοιες και στο έργο του Έρβινγκ Γκόφμαν (Erving Goffman) – ενός από τους σημαντικότερους κοινωνιολόγους του περασμένου αιώνα, ο οποίος, ως εκπρόσωπος της «δεύτερης» Σχολής του Σικάγο, εμπλούτισε με μοναδικό τρόπο τη θεωρία της *συμβολικής διάδρασης*. Η καταστασιακή προσέγγιση, όπως εύστοχα σημειώνει ο Κίμπαλ Γιανγκ (Kimball Young) έχει και ηθικές, ή αξιολογικές, προεκτάσεις: η ηθικότητα ή ανηθικότητα μιας πράξης εξαρτάται από τον κοινωνικό ορισμό αυτής της πράξης και όχι από την προσωπική άποψη ή προδιάθεση του συγκεκριμένου ατόμου (Young, 1963). Από αυτή τη σκοπιά, ο Τόμας προαναγγέλλει επίσης την *περίφημη θεωρία του χαρακτηρισμού* ή της *ετικέτας* (labeling theory), του Χάουαρντ Μπέκερ. Στην κλασική μελέτη *Οι περιθωριοποιημένοι* (Becker 2000 [1963]), ο Μπέκερ υποστηρίζει ότι η παρέκκλιση δεν είναι μια αντικειμενική πραγματικότητα ή μια συγκεκριμένη συμπεριφορά, αλλά μια *ετικέτα* – ένας ορισμός που δίνεται σ' αυτή τη συμπεριφορά από κάποιους που έχουν την ισχύ να επιβάλλουν τους δικούς τους ορισμούς.

Από τα παραπάνω διαφαίνεται ότι η περίοδος της παρουσίας του Τόμας στο Τμήμα Κοινωνιολογίας του Πανεπιστημίου του Σικάγο έβαλε τα θεμέλια για την παραπέρα ανάπτυξη της κοινωνιολογικής έρευνας σε μια σειρά από κοινωνικά πεδία. Η μεγάλη ποικιλία εθνοτικών ομάδων και πολιτισμικών παραδόσεων, που έδιναν έναν ιδιαίτερο χαρακτήρα στην πόλη του Σικάγο, πρόσφερε ένα δελεαστικό και συναρπαστικό ερευνητικό πεδίο. *Ο Πολωνός χωρικός* εγκαινίασε μια πλούσια παράδοση μελέτης των εθνοτικών μειονοτήτων που συνθέτουν το μωσαϊκό της σύγχρονης μητροπόλης – αυτό που σή-

μερα ονομάζουμε πολυπολιτισμικότητα— που συνεχίζει να είναι ιδιαίτερα παραγωγική και επίκαιρη.¹¹

Όταν το 1918 ο Τόμας εγκατέλειψε το Πανεπιστήμιο του Σικάγο, άφησε πίσω του μια σημαντική θεωρητική παρακαταθήκη: την έννοια της *κοινωνικής αποδιοργάνωσης*, τη *βιογραφική προσέγγιση* και την έμφαση στον *ορισμό της κατάστασης*. Όμως, όπως επισημαίνει ο Χάνερτζ, η μεγαλύτερη συνεισφορά του Τόμας στην ανάπτυξη του Τμήματος Κοινωνιολογίας ήταν ότι έφερε στο Σικάγο τον Ρόμπερτ Έζρα Παρκ (Hannerz, 1980: 22).

IV. Η Ανθρώπινη Οικολογία: Παρκ, Μπέρτζες και Γουίρθ

Η συστηματική συγκρότηση του κλάδου της Αστικής Κοινωνιολογίας από τη Σχολή του Σικάγο ήταν, σε μεγάλο βαθμό, αποτέλεσμα της επιρροής του δημοσιογράφου, ακτιβιστή κατά των φυλετικών διακρίσεων και κοινωνιολόγου Ρόμπερτ Έζρα Παρκ, ο οποίος καθοδήγησε το Τμήμα Κοινωνιολογίας για περισσότερο από δύο δεκαετίες, από το 1914 μέχρι το 1936. Ο Παρκ και οι συνεργάτες του προσέγγισαν την πόλη του Σικάγο ως ένα ζωντανό εργαστήριο για τη μελέτη του αστικού χώρου. Τα αστικά ζητήματα και προβλήματα, όπως η ενσωμάτωση των μεταναστών, οι εθνοτικές και φυλετικές σχέσεις και οι νέες μορφές παραβατικότητας, απασχόλησαν τους κοινωνιολόγους του Σικάγο στο πλαίσιο της δικής του ευρύτερης θεωρητικής προσέγγισης.

Ο Παρκ και οι συνεργάτες του επεξεργάστηκαν ένα οικολογικό μοντέλο, τη λεγόμενη *ανθρώπινη οικολογία*, ως θεωρητικό παράδειγμα για τη μελέτη του αστικού περιβάλλοντος —της φυσικής οργάνωσης, της κατανομής των κοινωνικών ομάδων και των δραστηριοτήτων στον αστικό χώρο και του πολιτισμού της πόλης συνολικά. Τα διαδοχικά στάδια που συνθέτουν την πορεία ανάπτυξης της πόλης παραλληλίζονται με τα στάδια που καταγράφει η οικολογική μελέτη της φύσης. Όπως και στα φυσικά οικοσυστήματα, η μορφή της πόλης καθορίζεται από διαδικασίες ανταγωνισμού, επικράτησης και συμβίωσης ανάμεσα σε διαφορετικές κοινωνικές ομάδες και λειτουργίες:

11. Ξεχωριστό σύγχρονο δείγμα αυτής της παράδοσης αποτελεί το έργο του κοινωνιολόγου Γουίλιαμ Τζούλιους Γουίλσον (William J. Wilson), στο οποίο η ζοφερή κοινωνική κατάσταση των φτωχών και περιθωριοποιημένων Αφρο-Αμερικανών του Σικάγο αναδεικνύεται ως συνέπεια των σύγχρονων οικονομικών εξελίξεων —δηλαδή της αποβιομηχανοποίησης και της επακόλουθης μαζικής ανεργίας που κάνει αδύνατη τη διατήρηση του τοπικού κοινωνικού ιστού. Ο Γουίλσον ήταν μέλος του Τμήματος Κοινωνιολογίας από το 1972 μέχρι το 1996, οπότε μετακινήθηκε στο Πανεπιστήμιο Χάρβαρντ. Ενδεικτικοί τίτλοι από το πλούσιο έργο του είναι: *The Declining Significance of Race* [Η φθίνουσα σημασία της φυλετικής καταγωγής] (1978), *The Truly Disadvantaged* [Οι αληθινά δυσπραγούστες κοινωνικές ομάδες] (1987) και το *When Work Disappears* [Όταν οι δουλειές εξαφανίζονται] (1996).

Ως σημείο μέ
κλιμάκωσης,
Η κοινότητα
πληθυσμό κα
ταράζει το s
έναν νέος τύ
δεδομένης ο
ράσσει την ι
κλο προσαρμ

Στο πλαίσιο της
στημα κατανομής
κή και εμπορική μ
κλά τον κυρίαρχο
νος καταμερισμός
κό δείκτη την αξία
πολιτισμικής διαφ
ζωή. Από αυτή τη
περιοχές της πόλ
ριότητες, αποτελο
τητες με ιδιαίτερα
188). Για τον Παρ
αποτελούν διαφορ
ριοχές». Με έναν π
απομόνωσης συνυ
κου της πόλης. Σε
μια σχετικά αδιαφ
Παρκ θεωρεί ότι τ
ηθικές αναστολές:

Οι διαδικασί
νουν την πόλ
εισδύουν ο έν
και εύκολα α
ναρπαστικό α
πολλούς διαφ
κόσμους (Par

Για τον Παρκ, η κ
ρο αλλά και στην ε
ρακτηριστικά και
πόλη εκθέτει το άτ
χνά απαιτούν ιδιαί

Ως σημείο μέγιστης ανάπτυξης μπορεί να οριστεί το σημείο αποκορύφωσης ή κλιμάκωσης, για να χρησιμοποιήσουμε τους όρους του οικολόγου των φυτών. Η κοινότητα τείνει να παραμένει σε μια κατάσταση ισορροπίας ανάμεσα στον πληθυσμό και στους διαθέσιμους πόρους μέχρις ότου να εισβάλλει και να διαταράξει το status quo ένα νέο στοιχείο, όπως ένας νέος τύπος επικοινωνίας, ένας νέος τύπος βιομηχανίας, ή ένας διαφορετικός τρόπος αξιοποίησης της δεδομένης οικονομικής βάσης. Όποια κι αν είναι η καινοτομία που διαταράσσει την ισορροπία της κοινότητας, αναπτύσσεται μια τάση για ένα νέο κύκλο προσαρμογής (McKenzie, 1925: 68).

Στο πλαίσιο της οικολογικής προσέγγισης, η πόλη είναι ένα δυναμικό σύστημα κατανομής και χρήσης του αστικού χώρου. Στη σύγχρονη βιομηχανική και εμπορική μεγαλούπολη, η κατανομή και η χρήση του χώρου αντανάκλα τον κυρίαρχο ρόλο που έχει η οικονομική δραστηριότητα και ο αυξημένος καταμερισμός εργασίας. Η διαφοροποίηση του αστικού χώρου, με βασικό δείκτη την αξία της γης, αποτελεί έκφραση της έντονης οικονομικής και πολιτισμικής διαφοροποίησης που χαρακτηρίζει τη σύγχρονη κοινωνική ζωή. Από αυτή την οπτική, η Σχολή του Σικάγο θεωρεί ότι οι διαφορετικές περιοχές της πόλης, όπου εντοπίζονται συγκεκριμένες ομάδες και δραστηριότητες, αποτελούν «φυσικές περιοχές», δηλαδή ξεχωριστές χωρικές οντότητες με ιδιαίτερα λειτουργικά και πολιτισμικά χαρακτηριστικά (Wirth, 1925: 188). Για τον Παρκ και τους συνεργάτες του, αυτές οι «φυσικές περιοχές» αποτελούν διαφορετικούς «κοινωνικούς κόσμους», ή ξεχωριστές «ηθικές περιοχές». Με έναν παράδοξο τρόπο όμως, αυτή η κατάσταση διαχωρισμού και απομόνωσης συνυπάρχει με, αλλά και προωθεί, την κινητικότητα του κατοίκου της πόλης. Σε αντίθεση με την παραδοσιακή κοινότητα όπου επικρατεί μια σχετικά αδιαμφισβήτητη «ηθική τάξη», στο περιβάλλον της πόλης ο Παρκ θεωρεί ότι το άτομο απελευθερώνεται από φυσικούς περιορισμούς και ηθικές αναστολές:

Οι διαδικασίες διαχωρισμού εγκαθιστούν ηθικές αποστάσεις οι οποίες κάνουν την πόλη ένα μωσαϊκό από μικρούς κόσμους που αγγίζουν αλλά δεν εισδύουν ο ένας στον άλλο. Αυτό επιτρέπει στα άτομα να περνούν γρήγορα και εύκολα από το ένα κοινωνικό περιβάλλον στο άλλο και ενθαρρύνει το συναρπαστικό αλλά και επικίνδυνο πείραμα του να ζει κανείς ταυτόχρονα σε πολλούς διαφορετικούς γειτονικούς, αλλά κατά τα άλλα σαφώς ξεχωριστούς, κόσμους (Park, 1925: 40-41).

Για τον Παρκ, η κινητικότητα δεν αναφέρεται μόνο στη μετακίνηση στο χώρο αλλά και στην επικοινωνία, η οποία, στον αστικό χώρο, έχει ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και συγκεκριμένες συνέπειες. Από τη φύση της, η ζωή στην πόλη εκθέτει το άτομο σε πολλαπλές και ποικίλες καταστάσεις, οι οποίες συχνά απαιτούν ιδιαίτερες επικοινωνιακές και ερμηνευτικές ικανότητες. Απη-

χώντας τις θέσεις που ο δάσκαλός του Γκεόργκ Ζίμελ (Georg Simmel) διατύπωσε στο διάσημο άρθρο του «Μητρόπολη και πνευματική ζωή»,¹² ο Παρκ θεωρεί ότι η πόλη προωθεί την πνευματική ανάπτυξη και τον εξορθολογισμό του ανθρώπου. Σε αντίθεση με τον άνθρωπο της υπαίθρου, ο οποίος αρκείται στην πρακτική γνώση, ο κάτοικος της πόλης έχει τη δυνατότητα να υπερβεί τα όρια της συγκεκριμένης γνώσης και να διατυπώσει αφηρημένες σκέψεις:

Ένα μεγάλο μέρος της αποτελεσματικότητας του χωρικού στις αγροτικές εργασίες οφείλεται στη στενή και προσωπική σχέση που έχει με τις ιδιαιτερότητες του ενός και μοναδικού χωραφιού, με τη φροντίδα του οποίου ασχολείται σ' όλη του τη ζωή. Είναι προφανές ότι, σε τέτοιες συνθήκες, πολύ μικρό μέρος από την πρακτική γνώση του χωρικού θα πάρει την αφηρημένη μορφή της επιστημονικής γενίκευσης (Park, 1925: 18).

Ανακεφαλαιώνοντας τα βασικά σημεία της οικολογικής προσέγγισης της Σχολής του Σικάγο, μπορούμε να διακρίνουμε δύο επίπεδα: στο πρώτο, η οικολογία εξηγεί, κατ' αναλογία με τη φύση, το διαχωρισμό και την εξειδίκευση του αστικού χώρου, δηλαδή το πώς προκύπτουν οι διαφορετικοί κοινωνικοί κόσμοι, και τους τρόπους με τους οποίους το αστικό περιβάλλον διαμορφώνει τα ανθρώπινα υποκείμενα. Σε ένα δεύτερο επίπεδο όμως, η διάσταση της κινητικότητας, όπως την εννοεί ο Παρκ, κάνει αυτή την οικολογία «ανθρώπινη»: η ορθολογική ανθρώπινη δράση του κατοίκου της πόλης μετασχηματίζει αυτό το περιβάλλον και δημιουργεί νέους όρους συλλογικής και ατομικής ύπαρξης.

Ο Παρκ θεωρούσε ότι η πόλη είναι «το φυσικό περιβάλλον του ανθρώπινου πολιτισμού» (Park, 1925: 2) και ότι η οργάνωσή της αναδεικνύει, με ιδιαίτερη ένταση και μ' ένα συμπυκνωμένο τρόπο, τα κρίσιμα ζητήματα που καθορίζουν τη συγκρότηση της σύγχρονης κοινωνίας. Όπως γράφει χαρακτηριστικά, «σε τούτες τις μεγάλες πόλεις, όπου απελευθερώνονται όλα τα πάθη και όλη η ενέργεια της ανθρωπότητας, είμαστε σε θέση να εξετάσουμε τη διαδικασία του πολιτισμού, τρόπο τινά, κάτω από ένα μικροσκόπιο» (Park, 1928: 890). Γι' αυτό το λόγο, το ερευνητικό πρόγραμμα της Σχολής του Σικάγο, δηλαδή η καταγραφή και κατανόηση της κοινωνικής διαδικασίας μέσα στις ασταθείς και διαρκώς μεταβαλλόμενες συνθήκες της σύγχρονης πόλης, συνιστά μια συστηματική προσπάθεια ανάδειξης του ιδιαίτερου πολιτισμικού χαρακτήρα της σύγχρονης νεωτερικής κοινωνίας.

12. Georg SIMMEL, 1903, «Die Großstädte und das Geistesleben». Στα ελληνικά έχει μεταφραστεί με τίτλο *Πόλη και ψυχή* (Αθήνα, Έρασμος 1993).

«Η Ανάπτυξη της

Τα κείμενα του I
γενικό πλαίσιο α
τα (Hannerz, 198
Παρκ, ήταν αυτ
αυτών των προτ
κή κοινωνιολογία
σ' ένα ερευνητικ
Research Project

Σύμφωνα με τ
κής επέκτασης τ
διάσημο μοντέλ
ντε ζώνες (Σχεδ
ήταν ένας χάρτη
ρικό κέντρο της
γύρω από το εμπ
λης, τα στέκια τ
μεταναστών – τ
(Greektown), η
«Μαύρης Ζώνης
των περισσότερ
σιμους της μεταβ

[Αυτή] η π
σης, στασιμ
όπως μαρτ
καλλιτεχνά
σμος που
(Burgess, 1

Η επόμενη ζών
Εδώ έχουν εγκ
συνωστίζονταν
φέρνουν να απ
(Deutschland) τ
ονειρεύονται τη
νη ζώνη. Η ζών
γαλοαστικών σ
ριλαμβάνει τα π
κάτοικοι μπορ
εμπορικό κέντρο

Πέρα όμως ο

«Η Ανάπτυξη της Πόλης»

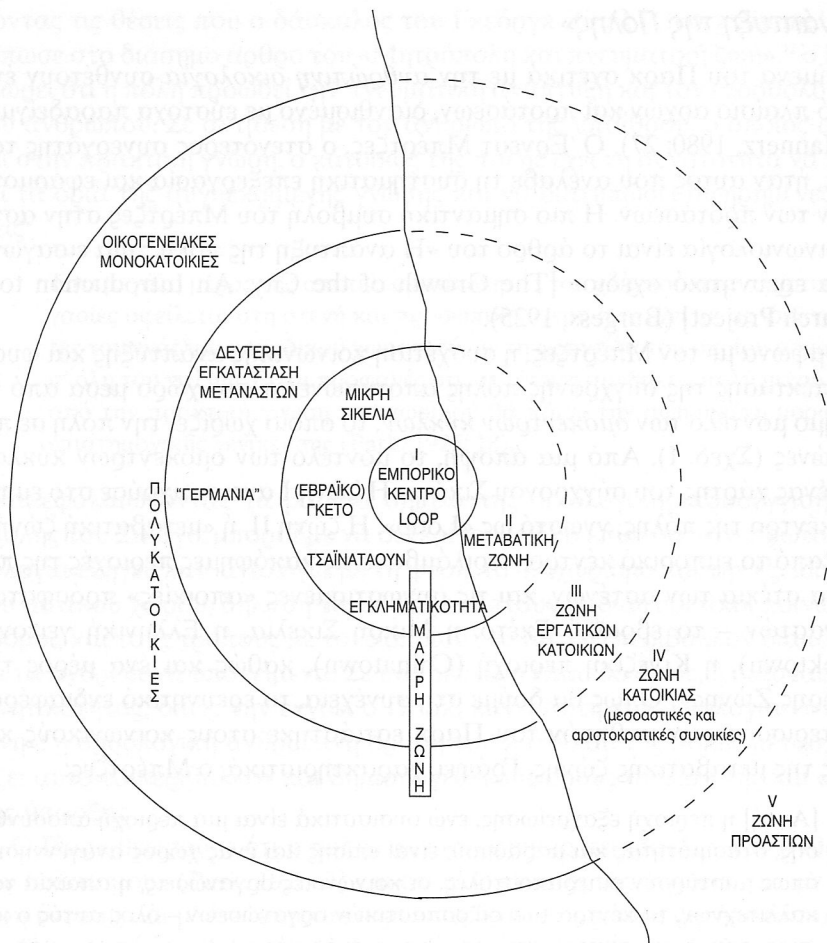
Τα κείμενα του Παρκ σχετικά με την *ανθρώπινη οικολογία* συνθέτουν ένα γενικό πλαίσιο αρχών και προτάσεων, διανθισμένο με εύστοχα παραδείγματα (Hannerz, 1980: 27). Ο Έρνεστ Μπέρτζες, ο στενότερος συνεργάτης του Παρκ, ήταν αυτός που ανέλαβε τη συστηματική επεξεργασία και εφαρμογή αυτών των προτάσεων. Η πιο σημαντική συμβολή του Μπέρτζες στην αστική κοινωνιολογία είναι το άρθρο του «Η ανάπτυξη της πόλης: μια εισαγωγή σ' ένα ερευνητικό σχέδιο» [The Growth of the City: An Introduction to a Research Project] (Burgess, 1925).

Σύμφωνα με τον Μπέρτζες, η συσχέτιση κοινωνικής ανάπτυξης και φυσικής επέκτασης της σύγχρονης πόλης αποτυπώνεται στο χώρο μέσα από το διάσημο μοντέλο των *ομόκεντρων κύκλων*, το οποίο χωρίζει την πόλη σε πέντε ζώνες (Σχεδ. I). Από μια άποψη, το μοντέλο των ομόκεντρων κύκλων ήταν ένας χάρτης του σύγχρονου Σικάγο. Η ζώνη I αντιστοιχούσε στο εμπορικό κέντρο της πόλης, γνωστό ως «Loop». Η ζώνη II, ή «μεταβατική ζώνη», γύρω από το εμπορικό κέντρο, περιλάμβανε τις κακόφημες περιοχές της πόλης, τα στέκια των αστέγων, και τις συνωστισμένες «αποικίες» πρόσφατων μεταναστών – το εβραϊκό Γκέτο, η Μικρή Σικελία, η Ελληνική γειτονιά (Greektown), η Κινέζικη περιοχή (Chinatown), καθώς και ένα μέρος της «Μαύρης Ζώνης». Όπως θα δούμε στη συνέχεια, το ερευνητικό ενδιαφέρον των περισσότερων μαθητών του Παρκ εστιάστηκε στους κοινωνικούς κόσμους της μεταβατικής ζώνης. Γράφει, χαρακτηριστικά, ο Μπέρτζες:

[Αυτή] η περιοχή εξαχρείωσης, ενώ ουσιαστικά είναι μια περιοχή αποσύνθεσης, στασιμότητας και μαρασμού, είναι επίσης και ένας χώρος αναγέννησης, όπως μαρτυρούν οι ιεραποστολές, οι κοινωνικές οργανώσεις, η αποικία των καλλιτεχνών, τα κέντρα των ριζοσπαστικών οργανώσεων – όλος αυτός ο κόσμος που διακατέχεται από το όραμα ενός νέου και καλύτερου κόσμου (Burgess, 1925: 56).

Η επόμενη ζώνη (III) περιλαμβάνει κατά κύριο λόγο εργατικές κατοικίες. Εδώ έχουν εγκατασταθεί, σε μια δεύτερη φάση, οι μετανάστες που αρχικά συνωστίζονταν στη μεταβατική ζώνη. Για παράδειγμα, όσοι εβραίοι καταφέρνουν να αποδράσουν από το Γκέτο, μετακομίζουν στη «Γερμανία» (Deutschland) της ζώνης III. Με τη σειρά τους, οι κάτοικοι αυτής της ζώνης ονειρεύονται την εγκατάστασή τους στη «Γη της Επαγγελίας», στην επόμενη ζώνη. Η ζώνη IV περιέχει τις «καλές» συνοικίες των μεσοαστικών και μεγαλοαστικών στρωμάτων. Τέλος, η ζώνη V, πέρα από τα όρια της πόλης, περιλαμβάνει τα προάστια ή γειτονικές «δορυφορικές» πόλεις, των οποίων οι κάτοικοι μπορούν να μετακινούνται καθημερινά στις δουλειές τους στο εμπορικό κέντρο.

Πέρα όμως από τη συνάφεια με τις πραγματικές συνθήκες της πόλης του

ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1: Η ανάπτυξη της πόλης – Αστικές περιοχές του Σικάγο

Σικάγο, το σχεδιάγραμμα του Μπέρτζες είναι ένα γενικό θεωρητικό μοντέλο που απεικονίζει τη δυναμική διαδικασία της *ανθρώπινης οικολογίας*¹³ – την κατανομή των κοινωνικών ομάδων και δραστηριοτήτων στον αστικό χώρο και τις λειτουργικές σχέσεις μεταξύ τους:

Αυτή η διαφοροποίηση σε φυσικές και πολιτισμικές ομαδώσεις δίνει μορφή

13. Στο Σχεδιάγραμμα 1, η αριστερή πλευρά απεικονίζει την εφαρμογή του μοντέλου στη συγκεκριμένη περίπτωση του Σικάγο, ενώ στη δεξιά πλευρά παρουσιάζεται το γενικό θεωρητικό μοντέλο. Στην πραγματικότητα, στο Σικάγο το μοντέλο των ομόκεντρων ζωνών ισχύει κατά το ήμισυ, καθώς το δεξιό μέρος καλύπτεται από τη λίμνη Μίσιγκαν.

και χαρακτηρίζονται από νέπεια και σταθερή οργάνωση. Η τάση αυτή οδηγεί ξη προς ορισμένες περιοχές. Αυτές οι περιοχές προσελκύουν και φεροποιούνται.

Το μοντέλο του Μπέρτζες «επιστημών» (Davis, 1909) και της κομψότητας τις βασισμένο στο Σικάγο. Στις επόμενες δεκαετίες προτείναν διάφορα μοντέλα (Hoyt, 1937) και ο Χόμπερτ Χάουτ (Homer Hoyt) προτείνει τον μονόκεντρον μοντέλο των καπιταλιστικών πόλεων. Η δραστηριότητα που συγκεντρώνεται στο κέντρο και κατά μήκος των γραμμών – σιδηροδρομικών και λεωφορειακών – με λιμάνια, αεροδρόμια και οδικές αρτηρίες. Αργότερα, το μοντέλο του Χάρισ και Έντγουαρντ Ουόλφ (Harris και Edward Ullman) υποστηρίζοντας ότι, η μορφή των ιδιωτικών αστικών περιοχών επηρεάζεται από την πυρήνες οικονομικής δραστηριότητας, η Αίλις Ουόλφ (Alice O'Hanlon) προτείνει το μοντέλο για την ανάπτυξη των πόλεων. Σχηματικά, ενώ στο μοντέλο των ομόκεντρων ζωνών οι αστικές πόλεις της Βόρειας Αμερικής αποθετούνται στο κέντρο, στο μοντέλο της Λεοντίδου, η ανάπτυξη αντιστρέφεται, με τις αστικές περιοχές να περιφέρονται της πόλης.

«Ο Αστισμός ως Τύπος»

Το 1938, ο Λούις Γουόλφ (Louis Wirth) δημοσίευσε το άρθρο «Ο Αστισμός ως Τύπος» (The Ghetto in Life). Όπως και το άρθρο του Χάνερτ (Hannerz, 1980: 59), ο Γουόλφ θεωρείται ένα από τα πιο σημαντικά μοντέλα λογική αντίληψη για

και χαρακτήρα στην πόλη. Ο διαχωρισμός προσφέρει στην ομάδα, κατά συνέπεια και στα άτομα που συνθέτουν την ομάδα, μια θέση κι ένα ρόλο στη συνολική οργάνωση της ζωής της πόλης. Ο διαχωρισμός περιορίζει την ανάπτυξη προς ορισμένες κατευθύνσεις, όμως την απελευθερώνει προς κάποιες άλλες. Αυτές οι περιοχές τείνουν να τονίζουν συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, να προσελκύουν και να διαμορφώνουν το δικό τους τύπο ατόμων και έτσι να διαφοροποιούνται ακόμα περισσότερο (Burgess, 1925: 56).

Το μοντέλο του Μπέρτζες, «το πιο διάσημο σχεδιάγραμμα των κοινωνικών επιστημών» (Davis, 1998), συμπυκνώνει και απεικονίζει με αξιοθαύμαστη κομψότητα τις βασικές θέσεις της οικολογικής προσέγγισης της Σχολής του Σικάγο. Στις επόμενες δεκαετίες, μια σειρά από θεωρητικούς του αστικού χώρου πρότειναν διάφορες αναθεωρήσεις, προσαρμογές, ή και διαψεύσεις του αρχικού μοντέλου (βλ. Νικολαΐδου, 1993). Το 1939, ο οικονομολόγος Χόμερ Χόυτ (Homer Hoyt) πρότεινε ένα *τομεακό μοντέλο* ανάπτυξης των σύγχρονων καπιταλιστικών πόλεων, στο οποίο εντοπίζονται *σφήνες* [ή *λωρίδες*] δραστηριότητας που διασχίζουν τις αρχικές ζώνες του Μπέρτζες από το κέντρο και κατά μήκος σημαντικών συγκοινωνιακών και μεταφορικών αρτηριών – σιδηροδρομικών γραμμών ή οδικών δικτύων που συνδέουν το κέντρο με λιμάνια, αεροδρόμια, βιομηχανικές περιοχές, ή άλλες κοντινές αστικές περιοχές. Αργότερα, το 1945, οι αστικοί γεωγράφοι Χάρις και Ούλμαν (Chauncy Harris και Edward Ullman) πρότειναν ένα μοντέλο «πολλαπλών πυρήνων», υποστηρίζοντας ότι, λόγω της αυξημένης κινητικότητας που επέτρεπε η χρήση των ιδιωτικών αυτοκινήτων, οι πόλεις αναπτύσσονταν γύρω από πολλούς πυρήνες οικονομικής δραστηριότητας. Τέλος, σε μια από τις πιο ενδιαφέρουσες ανασκευές, η Λίλα Λεοντίδου (1989) πρότεινε ένα αντεστραμμένο μοντέλο για την ανάπτυξη των πόλεων στη Μεσόγειο και στην Λατινική Αμερική. Σχηματικά, ενώ στο μοντέλο του Μπέρτζες για τις βιομηχανικές καπιταλιστικές πόλεις της Βόρειας Αμερικής η εργατική τάξη και οι φτωχοί γενικά τοποθετούνται στο κέντρο της πόλης και οι πλούσιοι στα προάστια, στην ανάλυση της Λεοντίδου, η Αθήνα και άλλες μεσογειακές πόλεις αναπτύχθηκαν αντίστροφα, με τις «ανώτερες» τάξεις στο κέντρο και την εργατική τάξη στην περιφέρεια της πόλης.

«Ο Αστισμός ως Τρόπος Ζωής»

Το 1938, ο Λούις Γουίρθ, ένας από τους μαθητές και συνεργάτες του Παρκ, δημοσίευσε το άρθρο «Ο αστισμός ως τρόπος ζωής» («Urbanism as a Way of Life»). Όπως και το σχεδιάγραμμα του Μπέρτζες, το άρθρο του Γουίρθ θεωρείται ένα από το πιο πολυδιαβασμένα κείμενα στις κοινωνικές επιστήμες (Hannerz, 1980: 59). Ο Γουίρθ επιχείρησε να συνθέσει μια αμιγώς κοινωνιολογική αντίληψη για την πόλη και να αναδείξει τα ιδιαίτερα χαρακτηριστι-

κά που προσδιορίζουν έναν διακριτό αστικό τρόπο ζωής και έναν ιδιαίτερο τύπο αστικής προσωπικότητας. Υποστήριξε ότι τρεις συγκεκριμένοι παράγοντες –το μέγεθος του πληθυσμού, η πυκνότητά του και η κοινωνική ετερογένεια– είναι αυτοί που δημιουργούν τις προϋποθέσεις για τον αστισμό και για την ιδιαίτερη προσωπικότητα του ανθρώπου της πόλης. Οι διαφορετικές προσωπικότητες του κατοίκου της υπαίθρου, από τη μια πλευρά, και του κατοίκου της πόλης, από την άλλη, αντανακλούν τις αναπόφευκτες προσαρμογές στα αντίστοιχα περιβάλλοντα:

[...] η πόλη χαρακτηρίζεται από δευτερογενείς και όχι από πρωτογενείς σχέσεις. Οι επαφές της πόλης μπορεί μιν να είναι πρόσωπο-με-πρόσωπο, όμως δεν παύουν να είναι απρόσωπες, επιφανειακές, πρόσκαιρες και τμηματικές. Η επιφυλακτικότητα, η αδιαφορία και η μπλαζέ στάση που τηρούν οι κάτοικοι της πόλης στις σχέσεις τους μπορούν λοιπόν να θεωρηθούν ως τεχνάσματα για να ανοσοποιήσουν τον εαυτό τους απέναντι στις προσωπικές απαιτήσεις και προσδοκίες των άλλων (Wirth, 1938: 12).

Η απόπειρα σύνθεσης από τον Γουίρθ, των βασικών θέσεων της Σχολής του Σικάγο για τη σύγχρονη πόλη με τη μορφή ενός ιδεότυπου του αστισμού εντάσσεται σ' ένα γενικότερο ερευνητικό πλαίσιο που διαμορφώθηκε στο Σικάγο, μέσα από τη συνεργασία κοινωνιολόγων της σύγχρονης βιομηχανικής κοινωνίας, από τη μια πλευρά, και ανθρωπολόγων των προβιομηχανικών, παραδοσιακών κοινωνιών, από την άλλη. Την ίδια εποχή, στον ίδιο χώρο με τον Γουίρθ, ο ανθρωπολόγος Ρόμπερτ Ρέντφιλντ (Robert Redfield) παρουσίασε τον ιδεότυπο της παραδοσιακής (folk), κοινοτικής ζωής. Ο Ρέντφιλντ, μαθητής και γαμπρός του Παρκ, πρότεινε το λεγόμενο «παραδοσιακό-αστικό μοντέλο», στο οποίο αντιπαραθέτει τα πολιτισμικά χαρακτηριστικά της παραδοσιακής κοινότητας με αυτά της πόλης. Για τον Ρέντφιλντ, όπως και για τους συναδέλφους του κοινωνιολόγους της πόλης, στη μεγαλούπολη κυριαρχούν οι απρόσωπες ή δευτερογενείς σχέσεις, η διαφορετικότητα, η κοινωνική αποδιοργάνωση και ο κοσμικός προσανατολισμός. Αντίθετα, στην παραδοσιακή κοινότητα κυριαρχούν η ομοιογένεια και οι έντονα προσωπικές, ή πρωτογενείς, σχέσεις, ενώ η ίδια η κοινότητα περιβάλλεται με ιερότητα (Redfield, 1940).

Όπως παρατηρήσαμε και για τις αντίστοιχες προτάσεις του Παρκ σχετικά με την ανάπτυξη της πνευματικότητας του κατοίκου της πόλης, οι απόψεις του Γουίρθ, για τον ιδιαίτερο τύπο ανθρώπου που συναντάμε στην πόλη, είναι σαφώς επηρεασμένες από τον Γκεόργκ Ζίμελ. Ενδεικτικά, η φυσιογνωμία του μπλαζέ έχει κεντρική θέση στο «Μητρόπολη και πνευματική ζωή». Υπάρχουν όμως σημαντικές διαφορές ανάμεσα σ' αυτές τις δύο προσεγγίσεις. Από τη μια πλευρά, σύμφωνα με τον Γουίρθ ο αστισμός, μαζί με τον ιδιαίτερο τύπο ανθρώπου της πόλης, φαίνεται να προκύπτει μ' έναν πο-

σοτικό, θα
γεθος) δια
στον περιο
ρεί ότι η αλ
λογιστικός
πολη δεν
ματος. Με
τερική πόν
σχέσεων.

V. Οι Εθν

Η αντίληψη
έστρεψε τα
αμφιλεγόμε
τα φαινόμε
στούν ανα
σύστημα. Ι
και μεθοδ
φων¹⁵ του
λογίας είν

Εάν
Σχολή
είδη
μελέ
μάτα
σκέδ

14. Ο Χο
Σχολής του Σ
ιδιατερότητ

15. Ως εθ
ωνιολόγος]
λου πολιτισμ
χεια γράφει
(Marcus και
Μπόας (Fra
της επιτόπι
υπομονετικέ
σμοποιησει
να υιοθετηθ
και τις γενικ

σοτικό, θα λέγαμε, τρόπο –ως συνέπεια, δηλαδή, του μεγάλου αριθμού (μέγεθος) διαφορετικών ανθρώπων (ετερογένεια) που είναι συγκεντρωμένοι στον περιορισμένο χώρο της πόλης (πυκνότητα). Από την άλλη, ο Ζίμελ θεωρεί ότι η αποστασιοποίηση, η επιφυλακτικότητα, ο ορθολογισμός και ο υπολογιστικός χαρακτήρας των ανθρώπινων σχέσεων στη σύγχρονη μεγαλούπολη δεν προκύπτουν μηχανικά, αλλά μέσω της διαμεσολάβησης του χρήματος. Με άλλα λόγια, η οικονομία του χρήματος που κυριαρχεί στη νεωτερική πόλη παρέχει το πρότυπο για το σύνολο, σχεδόν, των κοινωνικών σχέσεων.

V. Οι Εθνογράφοι του Σικάγο: *The Hobo*

Η αντίληψη για την πολλαπλότητα των κοινωνικών κόσμων της πόλης έστρεψε το ερευνητικό ενδιαφέρον των κοινωνιολόγων του Σικάγου προς τις αμφιλεγόμενες και περιθωριακές πραγματικότητες, με στόχο να δείξουν πως τα φαινόμενα *κοινωνικής αποδιοργάνωσης* παράγονται κοινωνικά και συνιστούν αναπόφευκτες μορφές προσαρμογής στο δεδομένο κοινωνικό οικοσύστημα. Παρά το γεγονός ότι ένα τέτοιο εγχείρημα εμφανίζει θεωρητικές και μεθοδολογικές αδυναμίες και περιορισμούς,¹⁴ η συμβολή των εθνογράφων¹⁵ του Σικάγο στην ανάπτυξη της αστικής κοινωνιολογίας και ανθρωπολογίας είναι αδιαμφισβήτητη:

Εάν εξετάσει κανείς κάθε μια από αυτές τις μελέτες, πραγματικά φαίνεται ότι η Σχολή του Σικάγο περιλάμβανε λίγο-πολύ τους πρωτοπόρους σε όλα σχεδόν τα είδη επίκαιρης ανθρωπολογίας της πόλης, στα οποία είμαστε πια συνηθισμένοι: μελέτες εθνοτικών θυλάκων, μελέτες συμμοριών, μελέτες παράνομων επαγγελμάτων, μελέτες της συμπεριφοράς σε δημόσιους χώρους ή της δημόσιας διασκέδασης, μελέτες περιοχών με μεικτό πληθυσμό (Hannerz, 1980: 54-55).

14. Ο Χάνερζ, συνοψίζοντας τις κριτικές αποτιμήσεις της εθνογραφικής παραγωγής της Σχολής του Σικάγο, θεωρεί ως σημαντικότερη αδυναμία την έμφαση στην απομόνωση και στην ιδιαιτερότητα της εκάστοτε κοινωνικής ομάδας ή περιοχής που μελετάται (Hannerz, 1980: 54).

15. Ως εθνογραφία ορίζεται η «ερευνητική διαδικασία στην οποία ο/η ανθρωπολόγος [ή κοινωνιολόγος] παρατηρεί από κοντά, καταγράφει και συμμετέχει στην καθημερινότητα ενός άλλου πολιτισμού –μα εμπειρία που έχει ονομασθεί μέθοδος της επιτόπιας έρευνας– και στη συνέχεια γράφει γι' αυτόν τον πολιτισμό, δίνοντας έμφαση στην περιγραφή της λεπτομέρειας» (Marcus και Fischer, 1984: 18). Ο ίδιος ο Παρκ, σχολιάζοντας το έργο των ανθρωπολόγων Φρανζ Μπόας (Franz Boas) και Ρόμπερτ Λόουι (Robert Lowie), θεωρούσε ότι η εθνογραφική μέθοδος της επιτόπιας έρευνας ενδείκνυται και για τη μελέτη του σύγχρονου αστικού χώρου: «Οι ίδιες υπομονετικές μέθοδοι παρατήρησης που ανθρωπολόγοι όπως ο Μπόας και ο Λόουι έχουν χρησιμοποιήσει στη μελέτη της ζωής και των τρόπων του βορειοαμερικανικού Ινδού θα μπορούσαν να υιοθετηθούν γόνιμα στην έρευνα για τις συνήθειες, τις πεποιθήσεις, τις κοινωνικές πρακτικές, και τις γενικές αντιλήψεις για τη ζωή στη Μικρή Ιταλία του Σικάγο (Park, 1925: 3).

Η βιβλιογραφία της κοινωνιολογίας του Σικάγο που συσσωρεύτηκε στις δεκαετίες του 1920 και 1930 περιγράφει με ιδιαίτερη γλαφυρότητα τις διαφορετικές όψεις, ή ηθικές περιοχές, του αστικού τοπίου, και ιδιαίτερα της μεταβατικής ζώνης, και ζωντανεύει τη φιγούρα του περιθωριακού ανθρώπου του Παρκ (Park, 1928).¹⁶ Χαρακτηριστικές, και πιο γνωστές, είναι οι μελέτες: του Nels Anderson (1923) για τους άστεγους και τις στρατηγικές επιβίωσής τους· του Frederick Thrasher (1927) για τις 1.313 συμμορίες της νεολαίας του Σικάγο· του Louis Wirth (1928) για το ρόλο του εβραϊκού γκέτο στη διαδικασία προσαρμογής και ενσωμάτωσης των εβραίων μεταναστών από την κεντρική Ευρώπη στο Νέο Κόσμο· του Harvey W. Zorbaugh (1929) για τις δραματικές αντιθέσεις των κοινωνικών κόσμων γειτονικών περιοχών στο Βόρειο Σικάγο· και του Paul G. Cressey (1932) για τις «αίθουσες μίσθωσης χορού» (taxi-dance halls) όπου οι θαμώνες μίσθωναν με 10 σέντς για κάθε χορό τις νεαρές γυναίκες που δούλευαν εκεί, τις λεγόμενες «taxi girls».¹⁷

Η μονογραφία του Νελς Άντερσον *The Hobo: The Sociology of the Homeless Man* [*O Hobo: η κοινωνιολογία του άστεγου άνδρα*] εκδόθηκε το 1923 και ήταν ο πρώτος τόμος της Κοινωνιολογικής Σειράς του Πανεπιστημίου του Σικάγο.¹⁸ Ο hobo είναι ένας περιπλανώμενος άστεγος άνδρας που μετακινείται συνεχώς σε αναζήτηση εποχιακής ή περιστασιακής εργασίας. Στα διαστήματα ανάμεσα σε διαφορετικές δουλειές σε διαφορετικά σημεία της Βοραιοαμερικανικής Δύσης, «τη βγάξει», ή «ξεγεμιωνιάξει», στις Hobohemia διαφορετικών πόλεων, δηλαδή σε προβληματικές περιοχές όπου επι-

16. Ο περιθωριακός άνθρωπος του Παρκ, όπως και ο ξένος του Ζίμελ (Simmel 2004 [1908]) είναι αυτός που ζει ανάμεσα σε δυο κόσμους, απέναντι στους οποίους αισθάνεται το ίδιο ξένο. (Για τον Ζίμελ, η αντιπροσωπευτική φιγούρα του ξένου είναι ο εβραίος.) Ο Παρκ, ακολουθώντας την ανάλυση του Ζίμελ, υποστηρίζει ότι αυτή η περιθωριακή κοινωνική ύπαρξη είναι μεν προβληματική, αλλά ταυτόχρονα και προνομακική: το περιθωριακό άτομο αναπόφευκτα διαμορφώνει έναν ευρύτερο ορίζοντα, μια μεγαλύτερη ικανότητα αντίληψης και μια πιο αποστασιοποιημένη και ορθολογική στάση. «Στο μυαλό του περιθωριακού ανθρώπου, η ηθική αναταραχή που προκαλείται από τις νέες πολιτισμικές επαφές εκδηλώνεται με τους πιο προφανείς τρόπους. Στο μυαλό του περιθωριακού ανθρώπου, όπου διαδραματίζονται οι πολιτισμικές αλλαγές και συγχωνεύσεις, μπορούμε να μελετήσουμε με τον καλύτερο τρόπο τις διαδικασίες του πολιτισμού και της προόδου (Park, 1928: 893· βλ. επίσης Coser, 1977: 365-366).

17. Ένας έλληνας μετανάστης, ο Νικόλαος Καλλιμαράτης, θεωρείται πως ήταν εκείνος που εισήγαγε αυτά τα κέντρα «εμπορευματοποιημένης ψυχαγωγίας» στο Σικάγο, γύρω στις αρχές της δεκαετίας του 1920. Στη συνέχεια, και άλλοι έλληνες μετανάστες φαίνεται ότι εξειδικεύτηκαν σ' αυτό τον επιχειρηματικό τομέα.

18. Η παρουσίαση της μονογραφίας του Νελς Άντερσον που ακολουθεί, αρχικά αποτέλεσε μέρος της ανακοίνωσης του Κ. Γκούνη, «Η εθνογραφία του άστεγου: Ακολουθώντας την παράδοση του Nels Anderson» στην ημερίδα *Η Σχολή του Σικάγο. Οι απαρχές της κοινωνικής έρευνας*. Διοργάνωση: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών – Ινστιτούτο Αστικής και Αγροτικής Κοινωνιολογίας, Πανεπιστήμιο Αθηνών – Τομέας Κοινωνικής Θεωρίας και Κοινωνιολογίας, Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης. Αθήνα, 25 Νοεμβρίου 2002.

βιώνουν οι hobos και οι διάφορες περιθωριακές κλοπιμαίων, τζόναρκαδικών, και όλων των μικροί κόμβοι και δίκτυα θρεπιβάτης τα τρακτέρ κεντρικών και δυτικών τελευταίες δεκαετίες και η Hobohemia 1 άστεγοι άνδρες ζούσε ετήσια βάση.

Σε μεγάλο βαθμό εμπειρία του ως hobo Άντερσον είχε περιθωριακών Πολιτειών τα μα μιας οικογένειας μνάσιο-λύκειο. Στη Πανεπιστήμιο Brigham σει νομικές επιστήμες κοινωνιολογίας τον σ ταξίδι ως hobo σε β κάγο.

Στο Σικάγο, ο Μ προσωπική εμπειρία τις πιο χαρακτηριστικές (8). Το πρώτο μέρος Hobohemia, με έμφους τρόπους και ορονομαστής των ο εξαθλίωση του πε του hobo ως μέλου ραίτητη προϋπόθεσ μίας» (Anderson, 1

Στη συνέχεια ο άστεγους και αναπ δέεται άμεσα με τη Η τυπολογία περιλ εποχιακός εργάτης, γκεκρωμένες δουλει κινείται σύμφωνα μ

εύτηκε στις δε-
τητα τις διαφο-
αίτερα της με-
κού ανθρώπου
είναι οι μελέτες:
τικές επιβίωσης
ς νεολαίας του
έτο στη διαδι-
ών από την κε-
29) για τις δρα-
ών στο Βόρειο
θωσης χορού»
κάθε χορό τις
17
sociology of the
α] εκδόθηκε το
ου Πανεπιστη-
ος άνδρας που
ακής εργασίας.
ορετικά σημεία
, στις Hobohe-
οχές όπου επι-

immel 2004 [1908])
θάνεται το ίδιο ξέ-
ος.) Ο Παρκ, ακο-
ωνική ύπαρξη εί-
άτομο αναπόφευ-
ληψης και μια πιο
ανθρώπου, η ηθι-
τα με τους πιο προ-
τίζονται οι πολιτι-
ο τρόπο τις διαδι-
977: 365-366).

ήταν εκείνος που
ο, γύρω στις αρχές
και ότι εξειδικεύτη-

ι, αρχικά αποτέλε-
κολουθώντας την
ές της κοινωνικής
τικής και Αγροτι-
ς και Κοινωνιολο-
βρίου 2002.

βιώνουν οι hobos και οι άλλοι άστεγοι και στις οποίες είναι συγκεντρωμένες οι διάφορες περιθωριακές και παράνομες αστικές δραστηριότητες –διακίνηση κλοπιμαίων, τζόγος, εμπόριο σεξ, κομπογιαννίτες, παπατζήδες, εμπόριο ναρκωτικών, και όλα τα συναφή. Αυτές οι πόλεις είναι συνήθως σιδηροδρομικοί κόμβοι και δίνουν τη δυνατότητα στον hobo να χρησιμοποιήσει ως λαθρεπιβάτης τα τρέινα για να ταξιδέψει προς πολυάριθμα σημεία, κυρίως των κεντρικών και δυτικών πολιτειών. Ο σημαντικότερος τέτοιος κόμβος από τις τελευταίες δεκαετίες του 19ου αιώνα μέχρι το 1920 περίπου ήταν το Σικάγο και η Hobohemia του Σικάγο ήταν η μεγαλύτερη – από 30.000 έως 70.000 άστεγοι άνδρες ζούσαν εκεί για κάποιο διάστημα, μεγαλύτερο ή μικρότερο, σε ετήσια βάση.

Σε μεγάλο βαθμό, η μελέτη του Άντερσον βασίζεται στην προσωπική εμπειρία του ως hobo. Για πέντε περίπου χρόνια, από το 1907 έως το 1912 ο Άντερσον είχε περιπλανηθεί ως νομαδικός εργάτης στη «μεθόριο» των Δυτικών Πολιτειών των Η.Π.Α. Από το 1912 έως το 1920 εργάστηκε σε μια φάρμα μιας οικογένειας Μορμόνων στη Γιούτα, και ταυτόχρονα τελείωσε το γυμνάσιο-λύκειο. Στη συνέχεια, ολοκλήρωσε τις προπτυχιακές σπουδές του στο Πανεπιστήμιο Brigham Young. Είχε ένα γενικό, αόριστο σχέδιο να σπουδάσει νομικές επιστήμες, όμως ο πρόεδρος του Τμήματος Οικονομικών και Κοινωνιολογίας τον συμβούλεψε να προτιμήσει μεταπτυχιακές σπουδές στην κοινωνιολογία στο Πανεπιστήμιο του Σικάγο. Το 1921 έκανε το τελευταίο του ταξίδι ως hobo σε βαγόνα εμπορικής αμαξοστοιχίας από την Γιούτα στο Σικάγο.

Στο Σικάγο, ο Μπέρτζες ενθάρρυνε τον Άντερσον να αξιοποιήσει την προσωπική εμπειρία του για να μελετήσει την τοπική Hobohemia, μιας από τις πιο χαρακτηριστικές περιοχές της μεταβατικής ζώνης (Burgess, 1925: 53-8). Το πρώτο μέρος του *The Hobo*, περιγράφει την κοινωνική γεωγραφία της Hobohemia, με έμφαση στο πρόβλημα της στέγασης και στους διαφορετικούς τρόπους και στρατηγικές επιβίωσης. Αυτές οι στρατηγικές, κοινός παρονομαστής των οποίων είναι η αναποτελεσματικότητά τους και η σταδιακή εξαθλίωση του περιπλανώμενου εποχιακού εργάτη, αντανακλούν τη θέση του hobo ως μέλους ενός «τεράστιου εφεδρικού στρατού άστεγων ... απαραίτητη προϋπόθεση για τη σημερινή ανταγωνιστική οργάνωση της οικονομίας» (Anderson, 1961: 57).

Στη συνέχεια ο Άντερσον εξετάζει τους λόγους που κάνουν τους άνδρες άστεγους και αναπτύσσει μια τυπολογία των αστέγων ανδρών, η οποία συνδέεται άμεσα με τη δομή ευκαιριών απασχόλησης και τις συνθήκες εργασίας. Η τυπολογία περιλαμβάνει πέντε βασικούς τύπους. Ο πρώτος τύπος είναι ο εποχιακός εργάτης, ο οποίος ταξιδεύει για να δουλέψει: απασχολείται σε συγκεκριμένες δουλειές, κυρίως τη συγκομιδή αγροτικών προϊόντων, και μετακινείται σύμφωνα με ένα σχετικά σταθερό πρόγραμμα, το οποίο καθορίζεται

από τους κύκλους της αγοράς εργασίας. Ο δεύτερος είναι ο hobo ή περιπλανώμενος εργάτης, ο οποίος δεν ακολουθεί κάποιο πρόγραμμα και δουλεύει οπουδήποτε τον βολεύει. Οι hobos αποτελούν την πλειοψηφία των νομαδικών εργατών και η περιπλάνησή τους αντανακλά την ιδιαιτερότητα της οικονομικής και κοινωνικής ιστορίας των Η.Π.Α., όπου, για όλο σχεδόν τον 19ο αιώνα και μέχρι τις πρώτες δεκαετίες του 20ού, κυριαρχεί η εμπειρία της μεθορίου της Δύσης και του ρόλου διαφορετικών κυμάτων πιονιέρων ή «κατακτητών» της –από τους εξερευνητές μέχρι τους εσωτερικούς μετανάστες της οικονομικής κρίσης της δεκαετίας του 1930. Ο τρίτος τύπος είναι ο tramp ή πλάνης που «ονειρεύεται και περιπλανιέται» και δουλεύει μόνο όταν δεν μπορεί να το αποφύγει. Το βασικό κίνητρό του είναι «το ρομαντικό πάθος να δει τον κόσμο και να αποκτήσει νέες εμπειρίες χωρίς να δουλεύει» (Anderson, 1961: 94).

Οι παραπάνω τύποι περιγράφουν τους νομαδικούς άστεγους, ενώ οι υπόλοιποι δύο αυτούς που είναι σχετικά στάσιμοι κάτοικοι της Hobohemia: Ο τέταρτος τύπος ζει σχεδόν μόνιμα στη Hobohemia και απασχολείται στην περιοχή του Σικάγο σε διάφορες δουλειές του ποδαριού. Στην αργκό των hobos αποκαλείται περιφρονητικά «home guard» (οπισθοφυλακή). Κάποιοι από τους home guards είναι πρώην hobos ή tramps που έχουν «αράξει». Ο τελευταίος τύπος είναι ο bum ή αλήτης, «ο πιο αξιολύπητος και ο πιο απεχθής» από τους άτυχους και ξοφλημένους της Hobohemia (σ. 98) –δεν δουλεύει ποτέ και επιβιώνει ζητιανεύοντας ή με μικροκλοπές. Ένας πρόσθετος λόγος για τον οποίο οι υπόλοιποι άστεγοι περιφρονούν τον bum είναι γιατί υποκρίνεται τον ευσεβή και συχνάζει στα θρησκευτικά κηρύγματα, όπου προσφέρεται και ένα άθλιο φαγητό –«soup for souls» («σούπα αντί ψυχών») λένε οι άστεγοι μέχρι και τις μέρες μας– που οργανώνουν οι διάφορες ιεραποστολές, από τις οποίες βρίθει η Hobohemia (κάτι που εξακολουθεί να ισχύει και σήμερα στα αστικά γκέτο και στις εξαθλιωμένες αγροτικές περιοχές των Η.Π.Α.). Αξίζει να σημειωθεί ότι αυτή η τυπολογία είναι ταυτόχρονα και μια ιεράρχηση αξιοπρέπειας που συνδέεται με την εργασία –η περιφρόνηση για τον bum και η κατάταξή του στην κατώτερη θέση αντανακλά την απόστασή του από τον κόσμο της εργασίας.

Συνολικά, η μεγαλύτερη, ίσως, αρετή αυτής της εθνογραφίας των αστέγων του Σικάγο είναι η συστηματική προσπάθεια του Άντερσον να αναδείξει την κατάσταση του άστεγου άνδρα ως αποτέλεσμα πολλαπλών διαδρομών, και όχι ως σύμπτωμα κάποιας κοινής ανεπάρκειας ή παθολογίας. *The Hobo* θεματοποιεί τις σημαντικές διαστάσεις του κοινωνικού προβλήματος του άστεγου, και πιο συγκεκριμένα, του άστεγου άνδρα: τις οικονομίες επιβίωσής του· τη θέση του στις πολιτικές κατανομές, χρήσης και σημειολογίας του αστικού χώρου· το ρόλο των δημοσίων και ιδιωτικών μηχανισμών αντιμετώπισής του· και οπωσδήποτε τη συχνά παραγνωρισμένη σημασία που

έχει η εργασία νέκδοσης του «εργάτη» που νο μεταξύ διάρκεια της καλύπτεται» *Hobo*, αυτός –κίττονται οι μετάλλευση τ κας αγροτική το χώρο και ο

Ανάμεσα νωνική αποδυ λιτισμικά χαρ αποτελεί ξεχω φικής περιγο που δεν επιτρ νωνικής δομή τική-αναστοχ

VI. Συμπέρα

Η περιγραφή –με όλες τις α φαινόμενα κ επί μέρους εθ δεκαετίες του με τις αντινο εθνοτικές ομά και τις ανομι (Park, 1925: 4 τρόποι ενσωμ τέλεσαν το α ίσως έμφαση (1980: 54-58). πρόθεση της τ τάσεων για κ κάγο προσδο ομάδες παρεμ μπορούσε να νατή μια πιο

ο hobo ή περι-
ραμια και δου-
ψηφία των νο-
αιτερότητα της
όλο σχεδόν τον
η εμπειρία της
ονιέρων ή «κα-
ύς μετανάστες
είναι ο tramp
μόνο όταν δεν
τικό πάθος να
ει» (Anderson,

ς, ενώ οι υπό-
Hobohemia: Ο
σχολεύεται στην
την αργκό των
ακή). Κάποιοι
«αράξει». Ο
και ο πιο απε-
98) –δεν δου-
ας πρόσθετος
um είναι γιατί
ύγματα, όπου
αντί ψυχών»)
ιάφορες ιερα-
ακολουθεί να
ροτικές περιο-
α ταυτόχρονα
α –η περιφρό-
ντανακλά την
των αστέγων
αναδείξει την
αδρομών, και
The Hobo θε-
λήματος του
ομίες επιβίω-
σημειολογίας
νισμών αντι-
σημασία που

έχει η εργασία στη διαμόρφωση αυτού του κόσμου. Στην εισαγωγή της επα-
νέκδοσης του *The Hobo* το 1961, ο Anderson ρητά ορίζει τον hobo ως τον
«εργάτη» που στελέχωσε, με έναν «ενδιάμεσο» ρόλο, τον χώρο και τον χρό-
νο μεταξύ δύο διαδοχικών φάσεων της μετατόπισης της μεθορίου: κατά τη
διάρκεια της πρώτης φάσης, η οποία τελειώνει γύρω στα 1850, η Δύση «ανα-
καλύπτεται», ενώ στη δεύτερη, που τελειώνει όταν ο Anderson γράφει το *The
Hobo*, αυτός ο χώρος εντάσσεται στην αμείλικτη οικονομική διαδικασία
–κτίζονται οι πόλεις και εγκαθίστανται οι βιομηχανικές μονάδες για την εκ-
μετάλλευση του φυσικών πόρων: τα ορυχεία, η υλοτομία, η μεγάλης κλίμα-
κας αγροτική παραγωγή. Ο hobo, και η κινητικότητά του, ανήκουν σ' αυτό
το χώρο και σ' αυτόν το χρόνο.

Ανάμεσα στις εθνογραφικές μελέτες της σχολής του Σικάγο για την *κοι-
νωνική αποδιοργάνωση*, τη φιγούρα του *περιθωριακού ανθρώπου* και τα πο-
λιτισμικά χαρακτηριστικά της *μεταβατικής ζώνης*, το έργο του Άντερσον
αποτελεί ξεχωριστή περίπτωση. Διακρίνεται για την ακρίβεια της εθνογρα-
φικής περιγραφής, για την προσεκτική και σε βάθος χρόνου παρατήρηση
που δεν επιτρέπει επιπόλαιες γενικεύσεις, για τις συνδέσεις με ζητήματα κοι-
νωνικής δομής και ιδιαίτερα με την αγορά εργασίας, καθώς και για μια κρι-
τική-αναστοχαστική οπτική που διατρέχει την αφήγηση του Άντερσον.

VI. Συμπέρασμα: Η Σχολή του Σικάγο και η Νεωτερικότητα

Η περιγραφή των διαφορετικών κόσμων που συνθέτουν τη σύγχρονη πόλη
–με όλες τις αντιθέσεις, τους αποκλεισμούς, τα κοινωνικά προβλήματα και τα
φαινόμενα *κοινωνικής αποδιοργάνωσης*– αποτέλεσαν το αντικείμενο των
επί μέρους εθνογραφικών μελετών που παρήγαγε η Σχολή του Σικάγο στις
δεκαετίες του 1920 και 1930. Όπως επισήμαινε ο Παρκ, η πόλη του Σικάγο
με τις αντινομίες και τις αντιφάσεις της, τις διαφορετικές κοινωνικές και
εθνοτικές ομάδες, τις κοινωνικές ανακατατάξεις, τα κοινωνικά προβλήματα
και τις ανομικές συμπεριφορές ήταν το «εργαστήρι» του κοινωνιολόγου
(Park, 1925: 46). Οι κοινωνικές εντάσεις, τα προβλήματα προσαρμογής, οι
τρόποι ενσωμάτωσης και, κυρίως, οι μορφές κοινωνικής παρέκκλισης απο-
τέλεσαν το αντικείμενο μελέτης της Σχολής του Σικάγο, με μια υπερβολική
ίσως έμφαση στις εξωτικές υποκουλτούρες της μεταβατικής ζώνης (Hannerz,
1980: 54-58). Ο προσανατολισμός αυτός, στο σύνολό του, απηχεί τη συχνή
πρόθεση της κοινωνιολογικής ανάλυσης να συμβάλει στη διαμόρφωση προ-
τάσεων για κοινωνικές μεταρρυθμίσεις. Οι κοινωνικοί επιστήμονες του Σι-
κάγο προσδοκούσαν ότι η ανάδειξη του τρόπου με τον οποίο τα άτομα ή οι
ομάδες παρεκκλίνουν από το κυρίαρχο ρεύμα ή προσαρμόζονται σ' αυτό,
μπορούσε να αποτελέσει τη βάση μεταρρυθμίσεων που θα καθιστούσαν δυ-
νατή μια πιο πλήρη αφομοίωση των εθνοτικών ομάδων. Η Σχολή του Σικά-

γο, αν και δεν περιλαμβάνεται συνήθως στις θεωρητικές αποτιμήσεις της νεωτερικότητας, αποτελεί εντούτοις μια από τις πιο συστηματικές προσπάθειες καταγραφής των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της σύγχρονης κοινωνικής εμπειρίας, η οποία κατά κύριο λόγο είναι η εμπειρία της σύγχρονης μεγαλούπολης.

Στις βιομηχανικές μεγαλουπόλεις όπως το Σικάγο, οι οποίες αναπτύχθηκαν μετά τα μέσα του 19ου αιώνα, η ανθρώπινη δραστηριότητα, ατομική και συλλογική, φαίνεται να αποκτά πρωτόγνωρες δυνατότητες: το άτομο φαίνεται ότι μπορεί πλέον να κατασκευάζει και να ορίζει το περιβάλλον του και τον ίδιο του τον εαυτό, αποδεσμευμένο από τους περιορισμούς της φύσης και της παραδοσιακής κοινοτικής ζωής. «Ο αέρας της πόλης σε κάνει ελεύθερο», σύμφωνα με μια γερμανική έκφραση.¹⁹ Ταυτόχρονα, η πόλη είναι ο χώρος της αβεβαιότητας, των απρόσωπων σχέσεων και της αποξένωσης από τις υλικές και συμβολικές ασφάλειες που παρέχει η κλειστή παραδοσιακή κοινωνία.

Η πόλη αποτελεί λοιπόν τον αυτονόητο χώρο της νεωτερικής εμπειρίας, στο βαθμό που η νεωτερικότητα μπορεί να γίνει κατανοητή ως αυτή η ιδιαίτερη και πρωτόγνωρη μορφή κοινωνικής ύπαρξης όπου το άτομο αντιλαμβάνεται τον εαυτό του ως υποκείμενο-δημιουργό του κόσμου του και ταυτόχρονα ως αντικείμενο-κατασκευή που καθορίζεται από αυτόν τον κόσμο, τον οποίο το ίδιο έχει κατασκευάσει (βλ. Berman, 1988).

Βιβλιογραφία

- ANDERSON, Nels (1961[1923]), *The Hobo: The Sociology of the Homeless Man*, Chicago: University of Chicago Press.
- AVRICH, Paul (1984), *The Haymarket Tragedy*, Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- BECKER, Howard S. (2000 [1963]), *Οι περιθωριοποιημένοι: Μελέτες στην κοινωνιολογία της παρέκκλισης [Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance]*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη.
- BENJAMIN, Walter (1994 [1939]), *Σαρλ Μπωντλαίρ: Ένας λυρικός στην ακμή του καπιταλισμού*, Αθήνα, εκδόσεις Αλεξάνδρεια.
- BERGER, Peter L. & Thomas LUCKMANN (2003[1966]), *Η κοινωνική κατασκευή της πραγματικότητας: Μια πραγματεία στην κοινωνιολογία της γνώσης*, Αθήνα, Νήσος.

19. «Stadtluft macht frei». Στη φεουδαρχική Ευρώπη, οι πόλεις αποτελούσαν ξεχωριστές πολιτικές οντότητες. Η κατοίκηση στην πόλη για περισσότερο από ένα χρόνο, έστω και κατά μία μέρα, απελευθέρωνε το άτομο από τις παραδοσιακές υποχρεώσεις που είχε ως δουλοπάροικος (Park, 1925: 12)

- BERMAN, Marsh
New York
- BLUMER, Herbe
University
- BULMER, Mart
Diversity
Press.
- BURGESS, Erne
Project», c
City: Sug
Environm
- BURGESS, Erne
Sociology
- BURGESS, Erne
University
- COSER, Lewis A
Context, M
- CRESSEY, Paul
lized Recr
- DAVIS, Mike (1
φόβου, Α
- GANS, H. J. (19
- JANOWITZ, MO
Personalit
- ΛΕΟΝΤΙΔΟΥ, Λύ
και τον Π
- MCKENZIE, RO
Communi
The City:
Environm
American
- MEAD, George
Behaviori
- ΝΙΚΟΛΑΪΔΟΥ, Σ
Εκδόσεις
- PARK, Robert
Behavior
Roderick
Behavior
σίευση το
- PARK, Robert I
Order», σ
from the
University

- BERMAN, Marshall (1988), *All that Is Solid Melts Into Air: The Experience of Modernity*, New York: Penguin Books.
- BLUMER, Herbert (1969), *Symbolic Interactionism: Perspective and Method*, Berkeley: University of California Press.
- BULMER, Martin (1984), *The Chicago School of Sociology: Institutionalization, Diversity, and the Rise of Sociological Research*, Chicago: University of Chicago Press.
- BURGESS, Ernest W. (1925), «The Growth of the City: An Introduction to a Research Project», στο Robert E. PARK, Ernest W. BURGESS, & Roderick MCKENZIE, *The City: Suggestions for the Investigation of Human Behavior in the Urban Environment*, University of Chicago Press.
- BURGESS, Ernest W. & Donald J. BOGUE (eds.), (1964), *Contributions to Urban Sociology*, Chicago: University of Chicago Press.
- BURGESS, Ernest W. & Donald J. BOGUE (eds.), (1967), *Urban Sociology*, Chicago: University of Chicago Press.
- COSER, Lewis A. (1977), *Masters of Sociological Thought: Ideas in Historical and Social Context*, New York: Harcourt Brace Jovanovich.
- CRESSEY, Paul G. (1932), *The Taxi-Dance Hall: A Sociological Study in Commercialized Recreation and City Life*, Chicago: University Chicago Press.
- DAVIS, Mike (1998), *Πέρα από το Blade Runner: Αστικός έλεγχος, η οικολογία του φόβου*, Αθήνα, Futura.
- GANS, H. J. (1962), *The Urban Villagers* (New York).
- JANOWITZ, Morris (ed.) (1966), *W. I. Thomas on Social Organization and Social Personality*, Chicago: University of Chicago Press.
- ΛΕΟΝΤΙΔΟΥ, Λίλα (1989), *Οι Πόλεις της Σιωπής: Εργατικός εποικισμός της Αθήνας και του Πειραιά, 1909-1940*, Αθήνα, Πολιτιστικό Τεχνολογικό Ίδρυμα ΕΤΒΑ.
- MCKENZIE, Roderick. D. (1925), «The Ecological Approach to the Study of the Human Community», στο Robert E. PARK, Ernest W. BURGESS & Roderick MCKENZIE, *The City: Suggestions for the Investigation of Human Behavior in the Urban Environment*, University of Chicago Press. (Πρώτη δημοσίευση το 1924 στο *American Journal of Sociology* 30: 287-301).
- MEAD, George Herbert (1934), *Mind, Self, and Society: From the Standpoint of a Social Behaviorist* (Edited by Charles W. Morris), Chicago: University of Chicago Press.
- ΝΙΚΟΛΑΪΔΟΥ, Σήλια (1993), *Η Κοινωνική Οργάνωση του Αστικού Χώρου*, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση.
- PARK, Robert E. (1915), «The City: Suggestions for the Investigation of Human Behavior in the City Environment», στο Robert E. PARK, Ernest W. BURGESS & Roderick MCKENZIE (1925), *The City: Suggestions for the Investigation of Human Behavior in the Urban Environment*, University of Chicago Press. (Πρώτη δημοσίευση το 1915 στο *American Journal of Sociology* 20, σσ. 579-83).
- PARK, Robert E. (1926) «The Urban Community as a Spatial Pattern and a Moral Order», στο Ernest W. BURGESS (ed.), *The Urban Community: Selected Papers from the Proceedings of the American Sociological Society, 1925*, Chicago: University of Chicago Press, σσ. 3-18.

- PARK, Robert E. (1928), «Human Migration and the Marginal Man», *American Journal of Sociology* 33, σσ. 881-893.
- PARK, Robert E. (1936), «Human ecology», *American Journal of Sociology*, 42, σσ. 1-15.
- PARK, Robert E., & Ernest W. BURGESS (1921), *An Introduction to the Science of Sociology*, Chicago: University of Chicago Press.
- PARK, Robert E., Ernest W. BURGESS, & Roderick MCKENZIE (1925 [1984]), *The City: Suggestions for the Investigation of Human Behavior in the Urban Environment*, University of Chicago Press.
- PLUMMER, Kenneth (2000), *Τεκμήρια ζωής. Εισαγωγή στα προβλήματα και τη βιβλιογραφία μιας ανθρωπιστικής μεθόδου*, Αθήνα, Gutenberg.
- REDFIELD, Robert (1940), «The Folk Society and Culture», *American Journal of Sociology*, 45, σσ. 731-742.
- SIMMEL, Georg (2004 [1908]), «Παρέμβαση για τον ξένο» [“Exkurs über den Fremden”], στο Georg SIMMEL, *Περιπλάνηση στη Νεωτερικότητα*, Σπύρος Γάγγας και Κώστας Καλφόπουλος, επιμ., Αθήνα, Αλεξάνδρεια.
- SMITH, Carl S. (1995), *Urban Disorder and the Shape of Belief: The Great Chicago Fire, the Haymarket Bomb, and the Model Town of Pullman*, Chicago: University of Chicago Press, 1995.
- ΤΣΙΩΛΗΣ, Γιώργος (2006), *Ιστορίες Ζωής και Βιογραφικές Αφηγήσεις. Η βιογραφική προσέγγιση στην κοινωνιολογική ποιοτική έρευνα*, Αθήνα, Εκδόσεις Κριτική.
- THOMAS, William Isaac (1923), *The Unadjusted Girl*, Boston: Little, Brown and Company.
- THOMAS, William Isaac & Florian ZNANIECKI (1958 [1918-20]), *The Polish Peasant in Europe and America: Monograph of an Immigrant Group*, New York: Dover Publications.
- THOMAS, William Isaac & Dorothy Swaine THOMAS (1928), *The Child in America: Behavior Problems and Programs*, New York: Knopf.
- THRASHER, Frederick (1927), *The Gang*, Chicago: University of Chicago Press.
- WIRTH, Louis (1928), *The Ghetto*, Chicago: University of Chicago Press.
- WIRTH, Louis (1938), «Urbanism as a Way of Life: The City and Contemporary Civilization», *American Journal of Sociology*/44, σσ. 1-24.
- YOUNG, Kimball (1963), «Contributions of William Isaac Thomas to Sociology II», *Sociology and Social Research*, 47, σσ. 123-137.
- ZORBAUGH, Harvey Warren (1929), *The Gold Coast and the Slum: A Sociological Study of Chicago's Near North Side*.

Νεωτερική
στ
και του Μ
του Σικάγο

Εισαγωγή

Την περίοδο του μ
μένη στο Διαφωτισ
ζει καθώς αναπτύσ